

«Маалыматты манипуляциялоо жөнүндөгү» Кыргыз Республикасынын мыйзамынын долбооруна талдоо

«Медиа өнүгүү борбору» Коомдук фонду

Кыргыз Республикасы, Бишкек ш.

Эркиндик бульвары 35-9

www.medialaw.kg

Бишкек

2021-жылдын февралы

Мазмуну

Киришүү	3
1. .... «	
Маалыматты манипуляциялоо жөнүндөгү» мыйзамдын долбооруна жалпы эскертүүлөр	5
2. .... «	
Маалыматты манипуляциялоо жөнүндөгү» мыйзамдын долбооруна беренелер боюнча талдоо	6
3. .... К	
орутундулар жана сунуштар	33

Киришүү

Кыргыз Республикасынын эгемендүүлүгүнүн 27 жылдык мезгилинде сөз эркиндиги олуттуу чектөө коркунучуна жана цензура киргизүү аракеттерине бир топ жолу дуушар болуп келген. Бийликке келген дээрлик ар бир президент сөз эркиндигин чектөө боюнча ар түрдүү чараларды көрүшкөн, алардын ар-намысына жана кадыр-баркына шек келтирген делген маалыматтарды тараткандыгы үчүн журналисттер менен жалпыга маалымдоо каражаттарын жоопко тартышкан, ал эми жоопкерчиликке тартуу кылмыш жазасынан тарта миллиондогон айып салынган жарандык-укуктук жоопкерчиликке чейин болгон.

Белгилей кетүүчү нерсе, эл аралык уюмдардын жылдык отчетторуна ылайык, Кыргызстанда сөз эркиндигинин абалы дагы деле жакшы эмес. Ошентип, “Чек арасыз репортерлор”¹ эл аралык уюмунун дүйнөдөгү басма сөз эркиндигинин абалы жөнүндө жарыяланган жылдык отчетуна ылайык, 2020-жылы Кыргызстан 180 мамлекеттин ичинен 82-орунду ээледі. Кыргызстан бул рейтингде 1 позицияга көтөрүлдү (2019-жылы Кыргызстан 83-орунда болчу).

Дагы бир эл аралык уюм - Фридом Хаустун "Дүйнөдөгү эркиндик - 2020" отчетуна ылайык, басма сөз эркиндигинин индекси боюнча Кыргызстан бир нече жыл катары менен "жарым-жартылай эркин өлкөлөргө" кошулуп келет.²

Социалдык тармактар менен Интернеттин өнүгүшүнөн улам, журналисттик иликтөөлөрдүн жыйынтыктары чагылгандай тездик менен жайылып, социалдык тармактардын колдонуучуларынын дуулдаган реакциясын пайда кылды. Мисалы, бажы тармагындагы коррупциялык схемаларга байланыштуу бир катар журналисттик иликтөөлөр, мындай коррупциялык схемалардан байыгандардын эсепсиз байлыгын даңазалап, жарандардын массалык нааразычылыгын Интернетте гана көрсөтпөстөн, алар тынчтык митингдерине да алып келди.

Facebook жарнамалык кабинетинен алынган Светлана Марголистин Студиясынын маалыматтары боюнча, 2020-жылдын аягында Кыргызстандан Facebook социалдык тармагында 760 миң адам, ал эми Instagram социалдык тармагында 2,5 миллион колдонуучу болгон.³ Datareportal.com сайты маалымдагандай, 2020-жылдын башында Кыргызстанда 9,73 уюлдук телефон уюлдук Интернетке туташкан.⁴ Kg. домени бар сайттардын саны 10 миңден ашуун.⁵ Мунун бардыгы интернеттеги, анын ичинде социалдык тармактардагы Кыргызстандын жарандарынын жана юридикалык жактарынын миллиондогон аудиториясы жөнүндө айтууга жол берет.

Учурдагы саясий маданият (бул дайыма мурунку тажрыйбанын чагылуусу болуп келет) саясий лидерлерди көп учурда коомдук мамилелердин мурунку моделинде натыйжалуу болгон чечимдерди кабыл алууга - маалыматты көзөмөлдөө мүмкүнчүлүгү болгондо, анын жайылышын чектегенде жана аны кабыл алуу үчүн контекстти жеке өзү түзүүсүнө түртөт.

Балким, ушул себептен мамлекеттик органдар маалыматтык чөйрөнү жана Интернетти контент жайылтуучу негизги каражат катарында карагандыктан, белгилүү бир мамлекеттик көзөмөлдү орнотуу аракети мезгил-мезгили менен уланып келе жатат.

Бирок бүгүнкү күндө маалыматты көзөмөлдөө боюнча эски ыкмалар иштебей калды. Бүгүнкү күндө мамлекетте күн тартибин түзүү боюнча монополия жок, аны жарандык коом, жалпыга маалымдоо каражаттары жана башка катышуучулар, иш жүзүндө уюлдук телефону жана социалдык медиаларда баракчалары бар адамдар түзүшөт.

2020-жылы да сөз эркиндигин чектөө аракеттери болду. 2020-жылдын 14-майында Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин сайтында Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты Гүлшат Асылбаева демилгелеген “Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө” мыйзам долбоору коомдук талкууга коюлган. Бул мыйзам долбоору жарандык коомдун катуу реакциясын жаратты, анткени анда жарандардын ой айтуу жана сөз эркиндигине болгон конституциялык укуктарын одоно бузуулар камтылып, атап айтканда, мыйзам долбоору интернет айдыңында мамлекеттик цензураны орнотууну көздөгөн. Укуктук мамилелерди жүзөгө ашыруу механизмдери, аталган долбоордун техникалык жактары, ошондой эле мыйзам долбоорунда көрсөтүлгөн субъектилердин ортосундагы укуктук мамилелердин алгоритми жөнүндө айтпаганда да, бул жогоруда келтирилген мыйзам долбоорунун бир эле кемчилиги.

Бул мыйзам долбоору КР ЖКда үч окуудан тең өткөн (биринчи окуу - 17-июнь, экинчи жана үчүнчү окуу - 25-июнь). Мыйзам долбоорун кабыл алуунун чагылгандай ылдамдыгы дагы коомчулуктун нааразычылыгын туудурду, анткени айрым регламенттер бузулуп, коомдук угуулар талаптагыдай өткөрүлгөн эмес. Коомдун биринчиден COVID-19 пандемиясына байланыштуу терс маанайынын күч алышынан, экинчиден, Президенттин 2020-жылдын күз айына парламенттик шайлоону дайындоо жөнүндө жарлыгына байланыштуу, Президент Сооронбай Жээнбеков 2020-жылдын 3-августунда мыйзамдын долбоорун кайра иштеп чыгууга кайтарып берип, “Маалыматтын манипуляциясы жөнүндө” мыйзамга каршы пикирин билдирди.

Бир катар эл аралык уюмдар жана өкмөттүк эмес эл аралык уюмдар бул мыйзамдын кабыл алынышын айыпташты. ЕККУ эл аралык эксперттин жардамы менен мыйзам долбоорун талдоону даярдады. Эл аралык эксперт өзүнүн талдоосунда сунуш кылынган чектөөлөрдү ашыкча деп атап, маалыматты эркин алмашуу анын ичинде Интернетте да сөз эркиндигине болгон коомдун мыйзамдуу кызыкчылыгына негизделбегендигин, ошондой эле бул жааттагы эл аралык укуктук документтерге каршы келерин билдирди.⁶ Эл аралык өкмөттүк эмес “Хьюман Райтс Вотч” уюму 2020-жылдагы Кыргызстан боюнча докладында, аткаминерлер “жалган” же “ишенимдүү эмес” деп эсептесе, бийликтерге соттун санкциясы жок эле интернет-платформадан контентти алып салуу жөнүндө көрсөтмө берүүгө жол ачкан бул мыйзамды “бүдөмүк жана өтө эле кенен” деп атаган.⁷ Ошондой эле бир нече бейөкмөт уюмдар мыйзам долбоорунун мазмуну жана тиешелүү сунуштамалары боюнча талдоо материалдарын даярдашты.⁸

Бул талдоо мыйзам долбоорунун Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелерине, Кыргыз Республикасынын Конституциясына жана юридикалык

күчкө ээ болгон башка ченемдик укуктук актыларына карама-каршы келген жоболорун аныктоо максатында даярдалган. Мындан тышкары, бул документте улуттук мыйзамдардын талаптарына ылайык келбеген жасалма маалыматтарга каршы натыйжалуу күрөшүү боюнча көрүлө турган чаралар жөнүндө сунуштар келтирилген.

1. "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзамдын долбооруна жалпы эскертүүлөр

Конституция Кыргыз Республикасында жогорку юридикалык күчкө ээ жана түздөнтүз иштейт.⁹

"Ченемдик укуктук актылар жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамы (мындан ары – ЧУА жөнүндө мыйзам), ченемдик укуктук актылардын иерархиясын белгилейт. Ченемдик укуктук актылардын ичинен юридикалык күчүнүн деңгээли боюнча мыйзам төртүнчү орунда турат. Биринчи орунда Конституция, экинчисинде конституциялык мыйзам, үчүнчүдө кодекс турат. Ошол эле учурда ченемдик укуктук акт, ага салыштырмалуу жогорку юридикалык күчкө ээ болгон ченемдик укуктук актыга каршы келбеши керек.¹⁰ Ошентип, "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамынын долбоору, Кыргыз Республикасынын Конституциясына, Кыргыз Республикасынын бардык конституциялык мыйзамдарына жана кодекстерине, ошондой эле укуктук мамилелердин белгилүү бир чөйрөсүн жөнгө салган мыйзамдарга (атайын мыйзамдарга) карама-каршы келбеши керек. Ченемдик укуктук актылардын ортосунда карама-каршылык келип чыккан учурда, укуктук мамилелердин субъектилери жогорку юридикалык күчкө ээ болгон ченемдик укуктук актыны жетекчиликке алышат. Мыйзамдардын ченемдери кодекстердин ченемдерине дал келбеген учурларда кодекстерге тиешелүү өзгөртүүлөр киргизилгенден кийин гана колдонулушу мүмкүн.

"Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзам долбоорунун негиздемесинде *"Берилген долбоор колдонуудагы мыйзамдардын ченемдерине, ошондой эле белгиленген тартипте күчүнө кирип, Кыргыз Республикасы катышуучу болгон эл аралык келишимдерге карама-каршы келбейт"* деп айтылат. Бирок, иш жүзүндө бул мыйзам долбоорунун бардык жоболору тигил же бул жол менен жогорку юридикалык күчкө ээ мыйзамдарга карама-каршы келет деп ишенимдүү айтууга болот. Демек, аталган мыйзамдын ченемдери кабыл алынган күндө дагы колдонулбашы керек.

Талдоо көрсөткөндөй, бул мыйзам долбоору жалпысынан Кыргыз Республикасынын колдонуудагы Конституциясынын 20-беренесинин 5-бөлүгүнө, 31-беренесинин 1-2-3-бөлүктөрүнө, 33-беренесинин 1-бөлүгүнө, ошондой эле Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 12-19-беренелерине, жарандык жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык пактынын 19-беренесине карама-каршы келет, себеби Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 6-беренесинин 3-бөлүгүнүн негизинде, ал Кыргыз Республикасынын укуктук тутумунун ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Мындан тышкары, мыйзам долбоорунун айрым жоболору дагы Кыргыз Республикасынын кодекстерине каршы келет. Мыйзам долбоорунда камтылган терминдердин аныктамалары "Электрондук документ жана электрондук санарип колтамга жөнүндө", "Электр жана почта байланышы жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына каршы келет.

1. "Маалыматты манипуляция жөнүндө" КР мыйзамынын долбоорун беренелер боюнча талдоо

1.1. Мыйзам долбоорунун мыйзам чыгаруу принциптерине жана мыйзам чыгаруу техникасынын талаптарына шайкештиги

ЧУА жөнүндө мыйзам ченемдик укуктук актыларга, анын ичинде мыйзамдарга ылайык келе турган талаптарды аныктайт.

Ченемдерди иштеп чыгуу ишмердүүлүгү төмөнкү принциптер боюнча жүргүзүлүшү керек:

- жарандардын жана юридикалык жактардын укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын сактоо;
- мыйзамдуулук;
- негиздүүлүк;
- максатка ылайыктуулук;
- акыйкаттык;
- маалымдуулук;
- ченемдик укуктук актынын тилинин жеткиликтүү болушу.¹¹

“Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө” мыйзамдын долбоору жогорудагы принциптердин көпчүлүгүнө шайкеш келбейт.

Ошентип, ЧУА жөнүндө мыйзамдын 11-беренеси ченемдик укуктук актынын формасына жана түзүмүнө жалпы талаптарды камтыйт. Ушул беренеге ылайык, ченемдик укуктук актынын аталышы аны жөнгө салуу предметин көрсөтүшү керек. Мындан тышкары, жогоруда аталган берененин 3-бөлүгүнө ылайык, **"ченемдик укуктук актынын аталышы, бөлүктөрү, бөлүмдөрү, бөлүмчөсү жана чоң бөлүмү менен беренелери жыйнактуу болуп, ток этээр маанини билдирип жана алардын негизги маңызын чагылдырышы керек"**. Ошондой эле ЧУА текстинде эски жана түшүнүксүз сөздөрдү жана сөз айкаштарын, эпитеттерди, метафораларды жана кыскартылган сөздөрдү колдонууга жол берилбейт. Мыйзамдын ченемдерин жазууда ашыкча жалпыланган же өтө эле майда-чүйдөсүнө чейин баяндоодон алыс болуу керек. Буларга карабай, “Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын мыйзамынын долбоору көпчүлүк талаптарга жооп бербейт.

Биринчиден, мыйзамдын аталышы анын жөнгө салуу предметин чагылдырбайт. Мыйзамдын долбоорунда "маалыматты манипуляциялоо" деген сөз эки жолу гана колдонулган: аталышта жана колдонулган түшүнүктөрдү аныктаган 1-беренедө. Мыйзам долбоорунун 1-беренесине ылайык, "маалыматты манипуляциялоо" түшүнүгү

маалымат таратуучунун аны алгандарга маалыматтык жана психологиялык таасир көрсөтүү максатын билдирет. ЧУА жөнүндө мыйзамда ченемдик укуктук актынын текстинде колдонулган терминдер жана түшүнүктөр жеткиликтүү жана так болушу керек, эгерде аларды тактоо зарылчылыгы келип чыкса гана, ченемдик укуктук актыга алардын маанисин түшүндүргөн берене жайгаштырылат. **Башкача айтканда, ченемдик укуктук актынын текстинде колдонулган терминдер жана түшүнүктөр боюнча гана түшүндүрмөлөр берилет. Терминдердин жана түшүнүктөрдүн тактоолорун камтыган берене болгону жардамчы мүнөзгө ээ жана ал жарандар мыйзам чыгаруучу мыйзамда тигил же бул термин же түшүнүк менен эмнени айткысы келгенин түшүнүшү үчүн киргизилген. Мыйзамда башка беренелерде колдонулбаган түшүнүктү аныктоонун мааниси жок.**

Экинчиден, ушул мыйзам долбоорунун жөнгө салуу чөйрөсү өтө эле кеңири аныкталган. "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" КР мыйзамынын преамбуласында "Бул мыйзам жарандардын, юридикалык жактардын жана мамлекеттин укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылууга, аларды Интернетте жайылтылган жалган же такталбаган маалыматтардан коргоого багытталган" деп айтылат. Мыйзам долбоорунда жообу жок көптөгөн суроолор бар, алардын айрымдары төмөндө келтирилген:

- Бардык адамдарды бардык жалган жана ишенимсиз маалыматтардан коргоонун зарылдыгы барбы?
- Жарандар, юридикалык жактар жана мамлекет кандай жалган жана такталбаган маалыматтардан корголот?
- Жалган маалымат менен такталбаган маалыматтын айырмасы эмнеде?
- Эмне үчүн бардыгын жалган жана такталбаган маалыматтардан коргоо керек?
- Кандай маалымат жалган же такталбаган экендигин аныктоо үчүн кандай критерийлер колдонулат жана кайсы маалымат чын жана ишенимдүү деп эсептелет?
- Эгерде таратылган маалыматтын жалгандыгын же так эместигин далилдөө мүмкүн болбосо, эмне кылуу керек?
- Кыргыз Республикасынын кайсы мыйзамдарында жарандарга жана юридикалык жактарга ар кандай жалган же так эмес маалыматтарды таратууга катуу тыюу салынат деп жазылган?
- Ушундай жалган же такталбаган кандайдыр бир маалыматты жайылтуунун ар кандай терс кесепеттери пайда болушу зарылбы? Бул терс таасирлердин масштабы кандай болушу керек?

- Эмне үчүн кимдир бирөөгө жалган же туура эмес маалымат таратып жатканыңызды аныктоо жана аны жасоого тыюу салуу боюнча укук берилет (маңызы боюнча цензураны ишке ашыруу)?

Үчүнчүдөн, “Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө” КР мыйзамынын беренелеринде эч кандай аталыш жок. ЧУА жөнүндө мыйзамдын 12-беренесинин 6-бөлүгүнө ылайык, колдонуудагы мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизген мыйзамдардын беренелеринен тышкары, бардык беренелер аталышка ээ болушу керек.

Төртүнчүдөн, “Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө” КР мыйзамы түшүнүксүз жана бүдөмүк мазмундагы терминдерге жана түшүнүктөргө толгон, ошого жараша кандайдыр бир ыйгарым укуктарга ээ болгон же чечим кабыл алуучу адамдарга таасири барлардын кызыкчылыгына ылайык чечмелениши мүмкүн. Мыйзам долбоорунда айрым терминдердин жана аныктамалардын маанисин түшүндүргөн берене болсо дагы, анда бардык түшүнүктөр камтылган эмес. Мисалы, ушул мыйзам долбооруна ылайык жайылтууга тыюу салынган "жалган маалымат", "такталбаган маалымат" сыяктуу түшүнүктөргө эч кандай аныктама берилген эмес.

1-берене

Ушул мыйзамда төмөнкүдөй негизги түшүнүктөр колдонулат:

- 1) Интернет тармагы** - Интернет протоколун (IP) жана маалыматтарды берүү протоколун (Transmission Control Protocol - TCP) колдонуунун негизинде глобалдык дарек мейкиндиги аркылуу ар кайсы өлкөлөрдүн маалыматтык тутумдарын байланыш тармагында бириктирип турган глобалдык маалыматтык жана телекоммуникациялык тармак;
- 2) Интернеттеги веб-сайт** - жалпы домендик аталыш жана тармактык дарек боюнча Интернетте мындай маалыматтын болушун камсыз кылган маалымат тутумунда камтылган маалыматтын жана программалык камсыздоонун жыйындысы.
- 3) Интернеттеги веб-баракча** - Интернеттеги веб-сайттын бөлүгү, ага кирүү домендик аталыштан жана Интернеттеги веб-сайттын ээлери аныктаган белгилерден турган көрсөткүч менен жүзөгө ашырылат;
- 4) Интернеттеги веб-сайттын ээси** – мыйзамдардын жана Интернетти пайдалануу алкагында, маалыматты мындай веб-сайтта жайгаштыруу тартибин аныктоочу адам;
- 5) Интернеттеги веб-баракчанын ээси** - мыйзамдардын чегинде Интернеттеги веб-баракчаны колдонуу тартибин, анын ичинде мындай веб-баракчага маалымат жайгаштыруу тартибин аныктоочу адам;
- 6) Интернеттеги домендик аталыш** - Интернеттеги сайтты идентификациялоо

- үчүн кызматкер катталган тармактык дарегинин символикалык чагылдырылышы;
- 7) тармактын дареге** - абоненттик терминалды же башка байланыш каражаттарын жана Интернетте иштеген шаймандарды аныктаган маалыматтарды берүү тармагындагы идентификатор;
- 8) Интернет колдонуучу** - Интернет кызматын пайдаланган жеке же юридикалык жак;
- 9) маалыматты манипуляциялоо** - маалыматты таратуучунун маалыматты алуучуга таасир көрсөтүү үчүн маалыматтык-психологиялык аракетин;
- 10) маалымат таратуучу** - бул иш-аракеттери Интернеттеги белгисиз же белгилүү бир адамдардын чөйрөсүнө маалымат таратууга багытталган адам;
- 11) хостинг провайдер** - өзүнүн техникалык аянттарында Интернетке туташтыруу менен жабдууларды, Интернеттеги жабдууларды берүү жана жайгаштыруу боюнча кызматтарды көрсөтүүчү адам;
- 12) Интернет провайдер** - байланыш операторлору жана уюлдук байланыш операторлору;
- 13) Юридикалык мааниге ээ аракеттер** - бул укуктук мамилелердин пайда болушуна, өзгөрүшүнө же токтотулушуна алып келген аракеттер.

Ушул берендеги терминдерге жана түшүнүктөргө берилген аныктамалар көбүнчө Россиянын "Маалымат, маалыматтык технологиялар жана маалыматты коргоо жөнүндө" Федералдык мыйзамынан алынган, ал эми айрым аныктамалар КМШ өлкөлөрүнүн "Интернет жөнүндө" типтүү мыйзам долбоорунан, бирок толугу менен эмес, жарым-жартылай өзгөрүүлөр менен алынган.

Төмөндө салыштырмалуу таблица берилген:

“Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө” мыйзам долбоорунун 1-берендеги аныктамалары	Башка булактардагы аныктамалар
<p>Интернет тармагы - Интернет протоколун (IP) жана маалыматтарды берүү протоколун (Transmission Control Protocol - TCP) колдонуунун негизинде глобалдык дарек мейкиндиги аркылуу ар кайсы өлкөлөрдүн маалыматтык тутумдарын байланыш тармагында бириктирип турган глобалдык маалыматтык жана телекоммуникациялык тармак;</p>	<p>Интернет - Интернет протоколун (IP) жана маалыматтарды берүү протоколун (Transmission Control Protocol, TCP) колдонуунун негизинде глобалдык дарек мейкиндиги аркылуу ар кандай өлкөлөрдүн маалыматтык тутумдарын жана телекоммуникациялык тармактарын байланыштырган глобалдык маалыматтык жана телекоммуникациялык тармак.</p> <p>(“Интернет жөнүндө” КМШ өлкөлөрүнүн типтүү мыйзамынын долбоору)</p>
<p>Интернеттеги веб-сайт - жалпы домендик аталыш жана тармактык дарек боюнча</p>	<p>Сайт (Интернетте) - маалымат тутумунда камтылган маалыматтын жана</p>

<p>Интернетте мындай маалыматтын болушун камсыз кылган маалымат тутумундагы маалыматтын жана программалык камсыздоонун жыйындысы.</p>	<p>программалык камсыздоонун жыйындысы, мындай маалыматтын Интернеттеги айрым тармактык даректерде болушун камсыз кылат.</p> <p><i>("Интернет жөнүндө" КМШ өлкөлөрүнүн типтүү мыйзамынын долбоору)</i></p>
<p>Интернеттеги сайттын баракчасы - Интернеттеги сайттын бөлүгү, ага жетүү домендик аталыштан жана Интернеттеги сайттын ээлери аныктаган белгилерден турган көрсөткүч менен жүзөгө ашырылат.</p>	<p>Сайттын Интернет тармагындагы баракчасы (мындан ары интернет-баракча) – сайттын Интернеттеги бөлүгү, ага жетүү домендик аталыштан жана сайттын ээсинин Интернет тармагында аныктаган символдордон турган көрсөткүч менен ишке ашырылат.</p> <p><i>(Россия Федерациясынын 2006-жылдын 27-июлундагы N 149-ФЗ Федералдык мыйзамынын 2-беренеси)</i></p>
<p>Интернеттеги веб-сайттын ээси - мыйзамдын чегинде Интернетти колдонуу тартибин, анын ичинде мындай веб-сайтта маалымат жайгаштыруу тартибин аныктоочу адам.</p>	<p>Интернеттеги сайттын ээси - өз алдынча жана өзүнүн каалоосу боюнча Интернеттеги сайтты колдонуу тартибин, анын ичинде мындай сайтка маалымат жайгаштыруу тартибин аныктай турган адам.</p> <p><i>(Россия Федерациясынын 2006-жылдын 27-июлундагы N 149-ФЗ Федералдык мыйзамынын 2-беренеси)</i></p>
<p>Интернеттеги веб-баракчанын ээси - мыйзамдардын чегинде Интернеттеги веб-баракчаны колдонуу тартибин, анын ичинде мындай веб-баракчага маалымат жайгаштыруу тартибин аныктоочу адам.</p>	<p>Башка булактарда буга окшогон аныктамалар жок, бирок, терминдин бул аныктамасы "баракчалар" сөзүн кошуп, "Интернеттеги сайт ээси" термининин аныктамасын кайталайт.</p>
<p>Интернеттеги домендик аталыш - Интернеттеги сайтты идентификациялоо үчүн кызматкердин катталган тармактык дарегинин символикалык чагылдырылышы;</p>	<p>Домендик аталыш (Интернетте) - тармактык даректөө үчүн катталган символдук белгилөө, анда DNS домендик аталыштар тутуму колдонулат.</p> <p><i>("Интернет жөнүндө" КМШ өлкөлөрүнүн типтүү мыйзамынын долбоору)</i></p> <p>домендик аталыш - Интернетте жайгаштырылган маалыматтарга жеткиликтүүлүктү камсыз кылуу</p>

	<p>максатында, Интернеттеги сайттарга кайрылуу үчүн арналган символдук белгилөө.</p> <p><i>(Россия Федерациясынын 2006-жылдын 27-июлундагы N 149-ФЗ Федералдык мыйзамынын 2-беренеси)</i></p> <p><i>("Интернет жөнүндө" КМШ өлкөлөрүнүн типтүү мыйзамынын долбоору)</i></p>
<p>тармактын дареги - абоненттик терминалды же башка байланыш каражаттарын жана Интернетте иштеген байланыш шаймандарын аныктаган маалыматтарды берүү тармагындагы идентификатор.</p>	<p>тармактык дарек - телематикалык байланыш кызматтарын көрсөтүүдө маалымат тутумуна кирген абоненттик терминалды же башка байланыш каражаттарын аныктоочу маалыматтарды берүү тармагындагы идентификатор.</p> <p><i>(Россия Федерациясынын 2006-жылдын 27-июлундагы N 149-ФЗ Федералдык Мыйзамынын 2-беренеси)</i></p>
<p>маалымат таратуучу - бул иш-аракеттери Интернеттеги белгисиз же белгилүү бир адамдардын чөйрөсүнө маалымат таратууга багыт алган адам.</p>	<p>маалыматты жайылтуу - белгисиз адамдардан маалымат алууга же маалыматты белгисиз адамдарга өткөрүп берүүгө багытталган иш-аракеттер.</p> <p><i>(Россия Федерациясынын 2006-жылдын 27-июлундагы N 149-ФЗ Федералдык мыйзамынын 2-беренеси)</i></p>
<p>хостинг провайдер – өзүнүн техникалык аянттарында Интернетке туташтыруу менен жабдууларды, Интернеттеги жабдууларды берүү жана жайгаштыруу боюнча кызматтарды көрсөтүүчү адам;</p>	<p>хостинг провайдер - маалыматты Интернетке туруктуу туташтырылган маалымат тутумуна жайгаштыруу үчүн эсептөө кубатын берүү боюнча кызматтарды көрсөткөн адам.</p> <p><i>(Россия Федерациясынын 2006-жылдын 27-июлундагы N 149-ФЗ Федералдык мыйзамынын 2-беренеси)</i></p>

Терминдердин бөлүгүнүн аныктамаларынын тактыгы суроолорду жаратат

Ошентип, "Интернеттеги веб-сайттын ээси" деген түшүнүк мыйзамдын чегинде Интернетте веб-сайтты колдонуунун жол-жобосун, анын ичинде мындай веб-сайтта маалымат жайгаштыруу тартибин аныктаган адамды түшүнүү сунушталууда. Бирок Интернеттеги сайтты колдонуу тартиби Кыргыз Республикасынын мыйзамдары же башка улуттук мыйзамдар менен жөнгө салынбайт. Анткени Интернеттин турушу жана иштеши эл аралык стандарттардын жана техникалык мүнөздөгү башка эл аралык документтердин талаптарына ылайык ишке ашырылып келет. Интернетти колдонууга таасир этүүчү

улуттук ченемдик укуктук актылар ушул техникалык документтерди жана талаптарды эске алышы керек. Интернеттин бүтүндүгүн жана туруктуулугун, анын жарандар үчүн жеткиликтүүлүгүн бузууга алып келе турган ченемдик укуктук актыларды кабыл алууга жол берилбеши керек. Интернетте онлайн режиминдеги жүрүм-турумдун өзүн-өзү жөнгө салуусуна, жалпы тармактык эрежелерге негизделген ("нетикет") укуктук эмес ченемдер колдонулат.

Ошентип, Интернеттеги сайттын ээси, жалпы эреже боюнча өз алдынча жана өзүнүн каалоосу боюнча мындай сайтта маалымат жайгаштыруу менен, сайтты пайдалануунун жол-жобосун аныктайт (бул мисалы, Россия Федерациясынын 2006-жылдын 27-июлундагы N 149-ФЗ "Маалымат, маалыматтык технологиялар жана маалыматты коргоо жөнүндө" Федералдык мыйзамында бекитилген).

Ушул эле эскертүүлөр **"Интернеттеги веб-баракчанын ээси"** түшүнүгүнө да тиешелүү, Интернеттеги веб-баракчаны колдонуу тартибин, анын ичинде мындай веб-баракчага маалымат жайгаштыруу тартибин аныктаган мыйзамдар жок. Бул бардык ири контент-провайдерлерде бар сайт ээси белгилеген эрежелерди эске алуу менен, өз алдынча жана өз каалоосу боюнча аныкталат. Мисалы, Фейсбукта колдонуучунун келишими бар, анда Фейсбук жана коом алдындагы милдеттенмелер, кандай мазмунга уруксат берилээри жана Фейсбукта эмне кылса болору көрсөтүлгөн, ошондой эле Фейсбукта кандай мазмунга уруксат берилгени же тыюу салынганы жазылган коомчулуктун ченемдерин талап кылат.¹²

Мындан тышкары, ЧУА жөнүндө мыйзамдын 25-беренесине ылайык, ченемдик укуктук актынын долбоорунун негиздемесинде булардан тышкары, ченемдик укуктук актынын долбоору иштелип жатканда колдонулуп жаткан ченемдик укуктук базанын талдоосун, коомдук мамилелердин ушул чөйрөсүндө колдонулуп жаткан мыйзамдарга мониторинг жана баалоо жөнүндө маалымат камтылышы керек эле. Бирок "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзам долбоорунун негиздемесинде Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдары Интернет айдыңында маалымат таратууга байланыштуу укуктук мамилелерди талаптагыдай жөнгө салбайт деген сөз гана бар.

"Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзамдын долбоору, байланыш жана мобилдүү уюлдук байланыш кызматын көрсөтүүчүлөргө жана операторлорго кошумча милдеттерди арта турган жоболорду камтыгандыгын эске алганда, булардын ишмердигин жөнгө салып турган 1998-жылдын 2-апрелиндеги №31 "Электр жана почта байланышы жөнүндө" КР мыйзамын долбоорду иштеп чыккандар изилдеп, аталган мыйзамга ылайык долбоордо пайдаланылган терминологияны шайкеш келтирүүлөрү керек эле.

Анын ордуна "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзамдын долбоорунда "хостинг провайдери" жана "Интернет провайдери" сыяктуу түшүнүктөргө аныктама берилет, бул "Электр жана почта байланышы жөнүндө" КР мыйзамына туура келбейт, анда мобилдик уюлдук байланыш операторлору, электр байланыш оператору, электр байланыш кызматтары (электр байланыш кызматтары), жалпы пайдалануудагы электр байланыш кызматы, электр байланышы (электр байланышы), уюлдук байланыш кызматын көрсөтүүчүлөр, электр байланыш кызматтары (кызмат көрсөтүүчүлөр) жана башка көптөгөн терминдер "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзам долбоорунда пайдаланылбайт.

"Электр жана почта байланышы жөнүндө" КР мыйзамынын 3-беренесине ылайык, "электр жана почта байланышы чөйрөсүндөгү мамилелер ушул мыйзам жана ага ылайык кабыл алынган Кыргыз Республикасынын башка ченемдик укуктук актылары менен жөнгө салынат. Ушул мыйзам менен башка ченемдик укуктук актылардын ортосунда карама-каршылык чыккан учурда, ушул мыйзамдын жоболору артыкчылыкка ээ болот". Анын үстүнө, ЧУА жөнүндө мыйзамдын 32-беренесинин 3-бөлүгүндө мындай карама-каршылыктарды чечүүнүн жол-жобосун белгилейт: *"Эгерде бирдей юридикалык күчкө ээ болгон ченемдик укуктук актылардын ортосунда карама-каршылык келип чыкса жана алардын бири дагы жогору турган мыйзам актыларына каршы келбесе, укуктук мамилелердин ушул чөйрөсүн жөнгө салуучу актынын жоболору колдонулат"*. "Электр жана почта байланышы жөнүндө" мыйзам атайын мыйзам болуп саналат жана анын жоболору операторлордун жана кызмат көрсөтүүчүлөрдүн ишин жөнгө салууга аракет кылган башка мыйзамдардан жогору турат.

Интернетке (хостинг) туташкан серверге маалыматтарды жайгаштыруу боюнча кызматтарды көрсөтүүчү электр байланыш оператору телематикалык кызматтарга жана маалыматтарды берүү кызматтарын көрсөткөндүгү үчүн лицензияларга ээ болушу керек. Ошол эле учурда телематикалык кызматтар, мисалы, дата-борборлор тарабынан көрсөтүлөт жана мыйзам долбоорунун мааниси боюнча аларды кандайча айырмалоо керектиги белгисиз. Так ушул сыяктуу эле, ар бир электрбайланыш оператору жана уюлдук уюлдук байланыш оператору, байланыш чөйрөсүндөгү мыйзамдардын маанисине ылайык, "Интернет провайдерин" боло бербейт, бир гана маалыматтарды берүү чөйрөсүндө иштөөгө тиешелүү лицензиясы бар адам гана боло алат.

Маалыматты манипуляциялоо

Жогоруда айтылып өткөндөй, бул терминди мыйзамдын аталышында жана түшүнүктөргө аныктама берген беренедө колдонуунун мааниси түшүнүксүз.

Мындан тышкары, жогоруда келтирилген "маалыматты манипуляциялоо" аныктамасы мыйзам долбоорунда "маалымат алуучуга таасир этүү максатында маалыматты жайылтуучунун маалыматтык жана психологиялык таасири" деген түшүнүк берүүсүнүн натыйжасында, ушул мыйзамдын аткарылышында кыйынчылыктар келип чыгышы мүмкүн. Маалыматты алуучу деген ким (мыйзамда "Интернеттеги колдонуучу" деген аныктама бар), мында маалымат белгисиз адамдардын чөйрөсүнө жөнөтүлүшү мүмкүн экендигин эске алуу керек, андай учурда бир "алуучуга" кандайдыр бир маалымат таасир этиши мүмкүн, ал эми экинчисине эч кандай таасир этпейт. Эгерде маалыматты жайылтуучу "таасир берүү" максатын көздөбөсө, анда эмне кылуу керек экендиги түшүнүксүз бойдон калат - мындай максаттын бар экендигин далилдөөнүн зарылдыгы барбы же жокпу? Ошондой эле жогоруда келтирилген аныктамадан "маалыматтык- психологиялык таасир" деген эмне экени жана ал эмнени түшүндүрө турганы түшүнүксүз. Мисалы, С. И. Макаренконын өзүнүн "XXI кылымдын башындагы тармактык борборлоштурулган согуштардагы маалыматтык тирешүү жана

радиоэлектрондук согуш" (Санкт-Петербург, 2017) монографиясындагы пикирине ылайык, маалыматтык жана психологиялык таасирге үгүттөө, гипноз, видео оюндар, ал тургай тренингдер, нейролингвистикалык программалоо, жана башкалар кирет¹³. Автордун ою боюнча, аталган мыйзам долбоорун жөнгө салууга эмне кирери түшүнүксүз, ошондой эле бул түшүнүктү кандай колдонуу керектиги дагы түшүнүксүз бойдон калууда.

Көрсөтүлгөн укуктук боштуктар, бир өңчөй эместик, юридикалык белгисиздиктер аталган мыйзамдын, эгерде кабыл алынса, "ыйгарым укуктуу органдын" кызматкерлеринин түшүнүксүз жана субъективдүү түшүнүгүнүн негизинде тандалма колдонулушун шарттайт. Бул "Ченемдик укуктук актылар жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамынын талаптарына каршы келет, ага ылайык ченемдик укуктук актылардын текстинде колдонулган терминдер жана түшүнүктөр түшүнүктүү жана бир маанилүү болушу керек.¹⁴

Юридикалык-маанилүү иш аракеттер

"Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзам долбоорунда эмнегедир "юридикалык маанилүү иш-аракеттер" түшүнүгүнө аныктама берилген. Белгилей турган нерсе, укук теориясындагы мындай аракеттер юридикалык фактыларга киргизилээрин айта кетүүгө болот. Юридикалык факт, укук теориясына ылайык – турмуштун конкреттүү жагдайы (шарты, абалы), укук ченемдери аны менен укуктук мамилелердин пайда болушун, өзгөрүшүн же токтотулушун байланыштырат¹⁵. Укуктун ар кандай тармактары - жарандык, жазык, административдик жана башка тармактары үчүн мыйзамда укуктук мамилелердин келип чыгышына, өзгөрүшүнө же токтотулушуна алып келген юридикалык маанилүү аракеттерге жана ар кандай юридикалык фактыларга аныктама берилген. Эмне үчүн кодекстерге караганда төмөнкү юридикалык күчкө ээ болгон мыйзам, укуктун бардык тармактарына жайылтылган түшүнүккө аныктама берет? Негизги укуктук категорияларды жөнгө салуу "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзамда көрсөтүлгөн атайын мыйзамдарды жөнгө салуудан сыртта калып калган жана укукту жалпы жөнгө салуу чөйрөсүнө кирет.

2-берене

Интернетте жайылтылган маалымат коомдук, жарандык жана башка укуктук мамилелердин объекти болушу мүмкүн. Эгерде мыйзамдарда маалыматка жетүү боюнча чектөөлөр же аны берүү же жайылтуу тартиби үчүн башка талаптар белгиленбесе, маалымат каалаган адам тарабынан эркин пайдаланылышы жана бир адамдан экинчи адамга берилиши мүмкүн.

Бул 2-берененин тексти «Административное право» (Административдик укук) окуу китебинин үзүндүсү менен шайкеш келет, 5-чи чыгарылышы, кайра басылып чыгарылган жана толукталган ОКББ үчүн окуу китеби. Авторлору: Лев Попов, Сергей Тихомиров, Юрий Мигачев (308 бет)¹⁶ жана эч кандай жөнгө салуучу жана ченем орнотуучу мүнөзгө ээ эмес. Аталган мыйзамга бул беренени киргизүү себеби толук түшүнүктүү болбой калган.

3-берене

Ушул мыйзам менен жөнгө салынуучу укуктук мамилелердин субъектилери болуп:

- маалымат тармагындагы ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган (мындан ары - ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган);

- интернет- провайдерлер, хостинг- провайдерлер, сайт ээлери, Интернет тармагындагы баракчалардын ээлери;

- Интернет тармагынын колдонуучулары саналат.

Бул мыйзамга баш ийиши керек болгон субъекттерди ала турган болсок, анда бул жерде көптөгөн суроолор жаралышы мүмкүн.

Маалымат тармагындагы ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган

Мыйзамдын бул долбоору боюнча ыйгарым укуктуу орган болуп маалымат тармагындагы ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган саналат. Азыркы учурда Кыргыз Республикасынын Маданият, маалымат жана туризм министрлиги ыйгарым укуктуу орган болуп саналат. Бул негиздеме - маалымдамада, аталган мыйзамды кабыл алуу кошумча чыгашаларды талап кылбайт деп айтылат, бирок ыйгарым укуктуу органга жүктөлгөн кошумча ыйгарым укуктарды ишке ашыруу үчүн республикалык бюджеттен олуттуу каражаттар талап кылынаары шексиз.

Интернет-провайдерлер, хостинг-провайдерлер

Жогоруда көрсөтүлгөндөй, "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзамдын долбоорунда колдонулган "хостинг провайдери" жана "Интернет провайдери" түшүнүктөрү операторлордун жана мобилдик уюлдук байланыш жана электр байланышы кызматын жеткирүүчүлөрдүн ишин жөнгө салган, атайын мыйзам болуп саналган Кыргыз Республикасынын "Электр жана почта байланышы жөнүндө" мыйзамына туура келбейт. Мындай операторлор жана кызмат көрсөтүүчүлөр "Электр жана почта байланышы

жөнүндө" мыйзамдын негизинде иш алып барышат жана байланыш боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын көрсөтмөлөрүнө ылайык иштешет.

Байланыш тармагынын дагы бир жөнгө салуучусунун (Маданият министрлигинин) пайда болушу, анын көрсөтмөлөрү жана талаптары ишкерлер үчүн милдеттүү болуп саналат, өкмөт тарабынан мамлекеттик органдардын бизнес субъектилеринин ишине кийлигишүүсүн чектөө боюнча жарыялаган ураандарга жана пландарга түздөн-түз каршы келет¹⁷

Сайттардын ээлери, Интернет тармагынын баракчаларынын ээлери, Интернет тармагынын колдонуучулары

"Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзам долбоорунун 1-беренеси бул түшүнүктөргө аныктама берсе да, дагы эле суроолор жаралууда. Бул түшүнүктөрдүн аныктамаларында бул сайт ээлери же сайт баракчаларынын ээлери, Интернет колдонуучулары Кыргыз Республикасынын жарандары же Кыргыз Республикасында катталган юридикалык жактар, Кыргыз Республикасынын аймагында жашаган адамдар болушу керек деп айтылбагандыктан, ушул "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзамдын долбоору дүйнө жүзүндөгү бардык сайттардын, сайттардын баракчаларынын ээлерине жана Интернет колдонуучуларына тиешелүү деген корутунду өзүнөн өзү келип чыгат. Жалпыга таанылган эл аралык келишимдер дагы мындай универсалдуу мүнөздөгү аракеттер менен мактана албайт, анткени тигил же бул эл аралык конвенцияларга жана башка документтерге кошула элек өлкөлөр дагы деле бар.

Мындан тышкары, "Интернет тармагындагы сайттын баракчасынын ээси" деген терминге байланыштуу суроо жаралат. Мисалы, facebook сыяктуу социалдык тармакка катталган адам болсо, ал өзүнүн профилин, логинди, сыр сөзүн түзөт, ошондой эле ушул социалдык тармакта белгиленген эрежелерди бузбоого милдеттенип, колдонуучунун келишимин түзөт. Ар бир социалдык тармактын өзүнүн ички эрежелери бар, аларды бардык колдонуучулар аткарышы керек. Социалдык тармактын колдонуучусуна конкреттүү бир тармакта баракчага ээ болуу укугу берилеби же жокпу - бул ар бир социалдык тармак өз алдынча көз карандысыз чече турган маселелердин бири. Ошондой эле, Кыргыз Республикасынын мыйзам чыгаруучусу өзүнүн мыйзамына "Интернет тармагындагы баракчанын ээси" деген аныктаманы киргизип, тигил же бул социалдык тармактарга өз колдонуучуларынын укуктук статусун кантип аныктоо керектигин көргөзө албайт.

Ошондой эле, мыйзам долбоору мыйзамдын дагы бир негизги принцибин - мыйзамдын адамдардын чөйрөсүнө болгон аракетин бузат. Жалпы эреже боюнча, мамлекеттин мыйзамы анын аймагында жашаган жана анын эгемендиги жана юрисдикциясы тарай турган аймакта жайгашкан адамдарга карата колдонулат. Ал эми бул мыйзам долбоорунун авторлору анын аймагында болбогон адамдардын аракеттерин Кыргыз Республикасынын мыйзамдары менен жөнгө салууну сунушташат.

4-берене

1. Кыргыз Республикасы, анын жарандары жана юридикалык жактары үчүн юридикалык кесепеттерге алып келген аракеттер ал адам тарабынан Кыргыз Республикасынын аймагында жана Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары жүргөн мезгилде дагы, факты жүзүндө жүргөн мезгилинде жасалган болсо, анда Интернетти пайдалануу менен жүзөгө ашырылган юридикалык мааниге ээ аракеттер Кыргыз Республикасынын аймагында жасалган деп таанылат.

2. Юридикалык мааниге ээ иш-аракеттерди жасоо убактысы деп - бул юридикалык кесепеттерге алып келген биринчи иш-аракеттердин убактысы таанылат.

Жогорудагы берененин маанисинен биз мыйзам долбоору өз аракетин бүткүл дүйнөнүн аймагына жайылтып жатат деген тыянак чыгарсак болот, ошентип, мыйзамдын мейкиндикте жана адамдардын чөйрөсүндө иштөө аракетин бузат. Укук теориясынын жалпы принцибине ылайык, мамлекеттин укугу ошол мамлекеттин суверендүүлүгү жана юрисдикциясы тараган аймакта иштейт¹⁸

КР Конституциясы Кыргыз Республикасы өз аймагында толук мамлекеттик бийликке ээ экенин, ички жана тышкы саясатты өз алдынча аткара тургандыгын аныктайт¹⁹. Башкача айтканда мамлекеттин Баш мыйзамы тарабынан мамлекеттик бийликтин жана КР мыйзамдарынын аракеттеринин аймактык алкактары аныкталган.

ЧУА жөнүндө мыйзамдын 9-беренесине ылайык, ченемдик укуктук актылар алар күчүнө кирген күндөн тартып Кыргыз Республикасынын бүткүл аймагында колдонулат жана аткарылууга жатат.

Анын ордуна мыйзам долбооруна ылайык, сайт ээлери кайсы мамлекеттин резиденттери болгонуна, кайсы тилде маалымат берилгенине, сайтта кандай контент камтылганына, сайттын домени кайсы домендик аймакта катталганына анын серверинин мүмкүнчүлүктөрү кайсы аймакта (хостинг) жайгашканына карабастан, Интернеттеги кайсы бир сайттын же кайсы бир баракчанын ээси, ал тарабынан чыгарылып жаткан билдирүүлөр же аларга комментарийлер ар кандай жол менен Кыргыз Республикасы, анын жарандары жана юридикалык жактары үчүн укуктук кесепеттерге алып келе турган болсо, анда ал тараткан маалыматтын мазмунун Кыргызстандын мыйзамдарынын талаптарына жооп беришине көз салышы керек. Мыйзамды аткарбай турган сайттарга карата (албетте, бул чет элдик ресурстардын чоң бөлүгү), аларга интернет-провайдерлердин деңгээлинде кирүүгө чектөө коюу мүмкүнчүлүгүн кароого болот.

Чет өлкөлүк интернет ресурстарына жана кызматтарына карата Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын талаптарын сунуштоо, бул иш жүзүндө же бүтүндөй

Интернетти, анын ичинде чет элдик сегментти жөнгө салуу аракети же, тескерисинче, Интернеттеги кыргыз сегментин эл аралык бөлүктөн бөлүп алууга болгон аракет болуп саналат. Ошентип, мыйзам чыгаруучу бул мыйзамдын күчү дүйнөнүн каалаган өлкөсүнөн келген Интернет колдонуучулардан тышкары, дүйнөдөгү Интернет рыногундагы ири "оюнчуларга" (ишмердүүлүгүнө токтолгон адамдарга) чейин жайылтылышы мүмкүн деп болжолдойт, алардын ишмердүүлүгү (долбоордун демилгечисинин түшүндүрмө катында эске алынган) АКШ 1996 Актысы тарабынан жөнгө саынат жана жүрүм-турум нормаларын, айрыкча социалдык тармактардагы жүрүм-туруму аныкталат (Communications Decency Act) 32. Ушул Актынын 230-параграфы ири технологиялык компанияларды кайсы мамлекетке жана кайсы тилде жарыялангандыгына карабастан түзгөн платформаларында жайгаштырылган билдирүүлөрдүн мазмунуна байланыштуу жоопкерчиликтен бошотот. Ошентип, Twitter жана Facebook, Youtube компаниялары, мисалы, ушул убакка чейин диффамация боюнча (ар-намысына жана кадыр-баркына шек келтирди) айыптоолор менен соттук доолордон корголуп келген.

Белгиленген баланстын өзгөрүшү социалдык тармактардын маалыматты жайылтуу жана алмашуу платформасы катары жеткиликтүүлүгүнө байланыштуу кырдаалды өзгөртүп, социалдык тармактардын компанияларынын администрацияларын өз кызматтарын Америка Кошмо Штаттарынын чегинен тышкары жерде баш тартууга аргасыз кылат. Эгерде башка мамлекетте алардын аянтында кандайдыр бир публикациялар боюнча аларга карата доомат коюлса, алар үчүн өтө эле омурталдуу болмок. Эгер ушул ири коммуникациялык платформалар биздин маалымат талаабыздан жоголуп кете турган болсо, анда бул эркин маалымат алмашуу мейкиндигинин кыскартуусуна алып келмек, ошондой эле бул компаниялардын администрациясы тарабынан контентти ички көзөмөлдөө деңгээлинин жогорулашына жана маңызы боюнча ички цензурага алып келиши мүмкүн. Долбоордун демилгечиси ыктыярдуу же ыктыярдуу эмес түрдө революциялык жаңы ыкманы сунуш кылат, ага ылайык, ири социалдык тармактардын администрациясы Кыргызстанда кандайдыр бир юридикалык маанилүү иш-аракеттерди жасаган деп таанылышы мүмкүн (мисалы, маалыматты жайылтуу жаатында укук бузуу, мисалы, мамлекеттик сырды ачыкка чыгаруу, же мамлекеттик кызматкерге акарат келтирүү) жана бул үчүн жоопко тартылышат. Эгерде дүйнөнүн бардык өлкөлөрү ушул жол менен барышса, анда социалдык медиа компаниялары эчак эле банкрот болуп, интернет дүйнөсү башкача болмок.²⁰

Мамлекеттер тарабынан сунуш кылынган укуктук ыкма сөз эркиндиги тармагындагы төрт регионалдык эл аралык мандаттын өкүлдөрү тарабынан кол коюлган универсалдуулук жана сөз эркиндигине укук жөнүндө биргелешкен декларацияда баяндалган²¹. Анда "Интернеттин глобалдык камтуусу жана таасири, ошондой эле башка коммуникациялык платформалар менен салыштыргандагы салыштырмалуу кубаттуулугу жана жеткиликтүүлүгү" баса белгиленет жана буга байланыштуу мамлекеттер "бир юрисдикциядагы мындай иш-аракеттердин башка юрисдикцияларга таасир этиши мүмкүн экендигин эске алганда, Интернеттеги жана башка санариптик технологиялардагы сөз эркиндигинин чектелишине байланыштуу" иш-аракеттерден сактанууга аракет кылышат.

Мыйзам долбоорунун авторлору башка өлкөлөрдүн резиденттеринин сөз эркиндигине жана маалымат эркиндигине болгон укуктарын чектөөнү жөнгө салууга аракет кылышат, бул эл аралык укуктун ченемдерине ылайык мамлекеттик эгемендик принцибин бузат.

Жалпы мамлекеттин юрисдикциясы анын географиялык аймагы менен чектелген жана улуттук юрисдикциянын жана эл аралык укуктун принциптери белгилүү бир мамлекеттин мыйзамдары башка мамлекеттердин аймактарына глобалдык чектөөлөрдү киргизүү үчүн колдонулбашы керектигин сунуш кылат. Болбосо, каалаган өлкө дүйнө жүзү боюнча маалыматка жеткиликтүүлүктү чектөө үчүн глобалдык веб-кызматтарга өзүнүн юрисдикциясын орнотушу мүмкүн²².

Интернетте, жалпы эле мейкиндиктеги, убакыттагы жана адамдардын чөйрөсү боюнча мыйзамдын аракетин аныктоо кыйын. Буга байланыштуу бул тармактагы мыйзамдуу жөнгө салуунун салттуу ыкмалары ылайыксыз.

Мыйзам долбоору, аны биргелешип пайдаланууга жетишүү мүмкүндүгүн арсар болгудай кылып жазылган, эгер ыйгарым укуктуу мамлекеттик органга көзөмөлдөөчүлөрдүн “армиясын” жалдаган күнү да буга жетишүү мүмкүн эмес. Буга ылайык, мыйзамды колдонуу цензуранын шайманы катары тандалгандарга жана айрымдарга гана таандык болот.

5-берене

1. Маалыматты жайгаштырган Интернет тармагындагы сайттын жана (же) сайттын ээси, аталган маалыматты жайгаштырууда жана пайдаланууда, анын ичинде ушул маалыматты ушул сайтта же сайттын баракчасында башка интернет колдонуучулар жайгаштырганда Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын сакталышы камсыз кылууга милдеттүү, атап айтканда:

1) Интернет тармагындагы сайттын же баракчанын жалган же так эмес маалыматты жайылтуу үчүн колдонулушуна жол бербөө;

2) Кыргыз Республикасында жайылтууга чек коюлган же тыюу салынган маалыматка жеткиликтүүлүктү токтоосуз чектөөгө же тыюу салууга;

3) адамдардын белгисиз чөйрөсүн алууга багытталган маалыматты жайгаштырууда, маалыматтын Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген талаптарга жооп берүүсүн камсыз кылууга;

4) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген бузууларды алдын алуу максатында сайттын же сайттын баракчасынын модерациясын жүргүзүү.

2. Сайттын жана (же) Интернет тармагындагы баракчанын ээси өзүнүн сайтына же Интернет тармагындагы сайттын баракчасына өзүнүн фамилиясын жана аты-жөнүн, электрондук почта дарегин жайгаштырып, ага юридикалык жактан маанилүү билдирүүлөрдү жөнөтүүгө милдеттүү.

3. Сайттын ээси, сайттагы баракчанын ээси жана Интернет тармагындагы колдонуучу төмөнкүлөргө укуктуу:

1) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык ар кандай жол менен маалыматты эркин издөөгө, алууга, берүүгө жана жайылтууга;

2) эгерде мындай тексттерди жана (же) башка материалдарды жайгаштыруу Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына каршы келбесе, башка интернет колдонуучулардын тексттерин жана (же) башка материалдарын өз сайтына же Интернет тармактагы сайт баракчасына жайгаштырууга же жайгаштырууга жол берүүгө.

4. Интернетте жалган же так эмес маалыматтарды таратууга жол берилбейт.

Учурда Интернеттеги сайттарды колдонуу тартибин, анын ичинде сайттын мындай баракчасына маалымат жайгаштыруу тартибин аныктаган универсалдуу эл аралык укуктук ченемдер жок. Бул көз карандысыз жана сайт ээлеринин өздөрүнүн каалоосу боюнча, бардык негизги контент-провайдерлердин эрежелери аркылуу аныкталат. Мисалы, Facebookта Facebook жана коом алдындагы милдеттенмелери, кандай мазмунга уруксат берилгендиги жана Facebookта эмне уруксат берилгендиги көргөзүлгөн колдонуучулардын келишими бар жана Facebookта кайсы контент уруксат берилгенин же тыюу салынгандыгын сүрөттөгөн коомчулуктун көрсөтмөлөрүн аткарууга милдеттүү.

Кыргыз Республикасынын Конституциясына жана эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптерине жана ченемдерине ылайык, ар бир адам эркин ой жүгүртүүгө жана пикир айтууга, ар ким өз пикирин билдирүүгө, сөз жана басма сөз эркиндигине укуктуу. Ар ким маалыматты эркин издөө, алуу, сактоо, пайдалануу жана аны оозеки, жазуу жүзүндө же башка ыкма менен жайылтуу укугуна ээ. (31-берененин 1-2-3-бөлүктөрү, 33-берененин 1-бөлүгү). Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 4-пунктуна ылайык, ой жүгүртүү жана пикир эркиндиги эч кандай чектөөлөргө дуушар болбойт.

Адам укуктарынын жалпы декларациясы ар бир адам өз пикирин билдирүү жана сөз эркиндигине укуктуу экендигин белгилейт; бул укук өз ишенимин эркин кармоого болгон эркиндигин жана ар кандай жол менен жана мамлекеттик чек араларга карабастан маалыматтарды жана идеяларды издөө, алуу жана берүү эркиндигин камтыйт (19-берене).

Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакты ар бир адам ар кандай маалыматтарды жана идеяларды оозеки, жазуу жүзүндө же басма сөз же көркөм сөз аркылуу же өздөрү тандаган башка жолдор менен эркин издөөгө, алууга жана жайылтууга укуктуу экендигин мойнуна алат (ЖСУЭАП, 19-берене).

Ошентип, сөз эркиндигин чектөө аталган ченемдик укуктук актылардын фундаменталдык жоболоруна, анын ичинде жогорку юридикалык күчкө ээ болгон ченемдик укуктук актыларга түздөн-түз карама-каршы келет.

Мыйзам долбооруна ылайык, сайттын же сайттын баракчасынын ээси белгилүү бир маалыматтарды жайгаштырууга гана эмес, аны жайгаштырууга уруксат берүүгө укугу

жок. Ошол эле учурда, ал алгач маалыматтын тууралыгын текшерип, такталбаган маалыматты алып салышы керек. Сайттын / баракчанын ээси өз каалоосу менен жарыяланган өзүнүн маалыматынын мазмунуна гана эмес, ошондой эле анын сайтына / баракчасына уруксатсыз колдонуучулар тарабынан калтырылган бардык комментарийлердин мазмунуна да толугу менен жооп берет.

Ушул берененин жоболору чындыгында сайттардын жана Интернет тармагындагы баракчалардын ээлерине, милдеттенмелерди жүктөйт, ага ылайык кимдир бирөө өзүнүн сайтына жана баракчасына жайгаштыра турган бардык маалыматтарды, башкача айтканда, сайттардын жана сайттардын ээлери таркаткан маалыматтарды цензурадан өткөрүп турушу керек, ал эми башка колдонуучулар өз сайттарына жана сайттын баракчаларына жайгаштырган маалымат - ырааттуу цензурага алынышы керек.

Өзүн-өзү цензуралоо - бул автордун өзүнүн жеке ойлорунун негизинде (мисалы, моралдык-этикалык чектөөлөр, ички конформизм) же цензуранын эрежелерин бузгандыгы үчүн жазадан корккондуктан, маалыматты жарыялоого карата өзүн-өзү чектөө ²³²⁴²⁵.

Андан кийинки цензураларда, буга чейин жарыяланган маалыматтарга баа берилет жана конкреттүү бир басылмага же чыгармага карата чектөөчү же тыюу салуучу чаралар көрүлөт: аны жүгүртүүдөн алып салуу, цензуранын талаптарын бузган жеке же юридикалык жактарга карата санкцияларды колдонуу²⁶.

Мындай учурда, сайттын же сайттын баракчасынын ээсинин окурмандары тарабынан комментарийлерде жайгаштырылган материалдары үчүн жоопкерчилиги жөнүндө суроо автоматтык түрдө келип чыгат. Көрсөтүлгөн курал провокация жана адилетсиз атаандаштык үчүн колдонулушу мүмкүн, мында каалаган адам мыйзамсыз маалымат таштап кетүү үчүн өзүнө жакпаган сайтка же сайттын баракчасына кире алат, бул мыйзамсыз маалыматтын катталышы анын ээсине терс кесепеттерди алып келиши мүмкүн. Мындай практика белгилүү бир оппозициячыл саясатчылардын, коомдук ишмерлердин, жарандык активисттердин же колунда бийлик бар адамдарга карата сын маалыматтарга дуушар болгон интернет басылмалардын баракчаларына карата колдонулушу мүмкүн.

Демек, сайттын ээсинин жазган постторуна жазылган комментарийлерде, мисалы, экстремисттик материалдар жайгаштырылышы мүмкүн, баракчанын ээси өз баракчасына көп кирбегендиктен, убагында өчүрбөй калышы толук ыктымал. Мунун бардыгы экстремисттик материалдарды тараткандыгы үчүн сайттын баракчасынын ээсинин кылмыш жоопкерчилигине тартылышына алып келиши мүмкүн.

Жогоруда айтылгандай, Кыргыз Республикасынын ЧУА жөнүндө мыйзамына ылайык, кодекстер мыйзамдарга караганда жогорку юридикалык күчкө ээ, ошондуктан, "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" КР мыйзамы КР Жазык кодексинин (мындан ары - КР ЖК), КР Жоруктар жөнүндө кодексинин (мындан ары - КР ЖЖК) талаптарына шайкеш келиши керек.

Кыргыз Республикасынын Жазык кодексинин 1-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык, "Кылмыштар үчүн жазык жоопкерчилиги каралган башка мыйзам актылары ушул Кодекске киргизилгенден кийин колдонулууга жатат. Ошентип, адам кандайдыр бир жосун үчүн кылмыш жоопкерчилигине тартылышы үчүн, мындай аракет Кыргыз Республикасынын Жазык кодексине кылмыш катарына киргизилиши керек. Ушул эле жобо Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексинде камтылган, ага ылайык, жосунсуз жоруктар үчүн жоопкерчиликти караган башка мыйзам актылары КР ЖЖКга киргизилгенден кийин колдонулат.

Мындан тышкары, Кыргыз Республикасынын жазык мыйзамдары (КР Жазык кодекси, КР Жоруктар жөнүндө кодекси) төмөнкүдөй принциптерге негизделген:

- мыйзамдуулук принциби;
- юридикалык аныктык принциби;
- күнөө принциби;
- акыйкаттык принциби;
- жазык жоопкерчилигин жана жазасын жекелештирүү принциби;
- гуманизм принциби;
- жазык жоопкерчилигинин жана жазанын жеке мүнөзүнүн принциби.

Акыркы принцип боюнча, жазык мыйзамдарында каралган ишти атайылап же байкабастыктан жасап алган адам гана аталган кылмыш боюнча жазык жоопкерчилигине жана кылмыш үчүн жазага тартылат.²⁷

Кыргыз Республикасынын "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзамынын концепциясы, алардын баракчаларындагы комментарийлерде башка адамдар тарабынан кылмыштуу белгилер камтылган, мисалы, улуттар аралык кастыкты козуткан белгилер болгону үчүн, ал баракчанын ээлерин жоопко тартууга мүмкүндүк берет. Ошентип, бул мыйзам долбоору кылмыш-жаза мыйзамдарынын бир катар негизги принциптерин, анын ичинде жазык жоопкерчилигинин жана жазанын жеке мүнөзүнүн принцибин бузат.

Чындыгында, коомдук мамлекеттик кызматкерлердин жеке жашоосу жана кесиптик аброю (анын ичинде декларацияланбаган кирешелер, мыйзамсыз иш-аракеттер жөнүндө), жарандар тарабынан коомдук көзөмөлдүн алкагында жайгаштырылган ар кандай маалымат мыйзамсыз деп табылышы мүмкүн.

Ушундай туюнтуудан жаралган мыйзам жарандарды жоопко тартуу жана сайттарды жабуу үчүн колдонулушу мүмкүн.

"Токтоосуз" деген сөз канчалык мөөнөт менен колдонулат деген суроолор туулат. Айрыкча, ушул талаптарды бузуу кылмыш жоопкерчилигине тартылышы мүмкүн экендигин эске алганда.

Ушул эле берененин 4-пунктунда төмөнкүлөрдүн зарылдыгы көрсөтүлгөн:

“4) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген бузууларды алдын алуу максатында сайттын же сайттын баракчасынын модерациясын жүргүзүү.”

Бул түшүндүрмө бүдөмүк, сайт эсинин сайтты же сайттын баракчасын модерациялоо боюнча жасаган иши, иштин көлөмү жана модераторлук кылбагандыгы же туура эмес модерациялаганы үчүн кандай жоопкерчилик бар экени ачык эмес. Түшүнүксүз туюнтулган мыйзамдардагы чектөөлөр мыйзамдуу деп табылышы мүмкүн эмес, анткени жарандар жана уюмдар мыйзамды окуп, аны аткарбаганы үчүн кандай жоопкерчилик келип чыгышы мүмкүн экендиги жөнүндө так түшүнүк бере алышпайт²⁸.

Аты-жөнү жана электрондук даректи жайгаштыруу милдеттүүлүгү

Мыйзам долбооруна ылайык, сайттын жана (же) Интернет тармагындагы баракчанын ээси өзүнүн сайтына же Интернет тармагындагы сайттын баракчасына өзүнүн фамилиясын жана аты-жөнүн, электрондук почта дарегин жайгаштырып, ага юридикалык жактан маанилүү билдирүүлөрдү жөнөтүүгө милдеттүү.

Албетте, санарип доорунда колдонуучулар жөнүндө маалымат уруксатсыз чогултулганда (жеке корпорациялар тарабынан дагы, ар кайсы өлкөлөрдүн атайын кызматтары тарабынан дагы), адамдын негизги укуктарынын бири болуп, адамдын жана жарандын жеке жашоосунун жашыруундугун жана жеке жазышуусунун жашыруундугун сактоого болгон негизги укуктарын сактоого кепилдик берген жашыруундукка болгон укугу саналат. Бирок, мыйзам долбоору адамдын атын жашыруу укугуна тыюу салып, сайт ээлерине жана сайт баракчаларына алардын чыныгы аты-жөнүн жана баш тамгаларын көрсөтүү милдеттенмесин киргизет.

Мындан тышкары, мыйзам долбоорунун авторлору көп учурларда Интернет тармагындагы сайттардын жана сайт баракчаларынын ээleri юридикалык жактар экендигин эске алышпайт. Бул учурда кимдин толук аты-жөнү жана эмне үчүн сайттардын ээleri - юридикалык жактар көрсөтүлүшү керек экендиги белгисиз бойдон калууда.

Мындан тышкары, Кыргыз Республикасынын 2008-жылдын 14-апрелиндеги №58 "Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө" мыйзамы бар. Ага ылайык, мындай жеке маалыматтар: субъект тарабынан берилген фамилия, аты, атасынын аты жана башка маалыматтар ушул жеке маалыматтарды алып жүрүүчүнүн жазуу жүзүндөгү макулдугу менен гана жеке маалыматтардын жалпыга жеткиликтүү массивдеринде жайгаштырылышы мүмкүн²⁹. Башкача айтканда, адамдар жеке маалыматтарын жалпыга жеткиликтүү ар кандай жеке массивдерге жайгаштырууга милдеттүү экендиги туурасында эч кандай кеп жок. Мындан тышкары, жеке маалыматтардын субъекти жеке мүнөздөгү кандайдыр бир маалыматты берүү же бербөө жөнүндө өз алдынча чечим кабыл алууга укуктуу, эгерде ал ушундай макулдук берсе, анда ал жазуу жүзүндө жазылышы керек. "Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамынын ушул жоболору оз аракетин Интернет тармагына да жайылтат, анткени 2-беренеге ылайык, "Ушул мыйзамдын колдонулушу жеке мүнөздөгү маалыматты иштеп чыгууда маалыматтык технологияларды пайдаланууну кошкондо, колдонулган каражаттарга карабастан ошол маалымат менен иштегенде пайда болгон мамилелерге жайылтылат".

Ошондой эле, адамдар башка адамдардын жеке маалыматтарын аларды сайттарга жана сайттын баракчаларына жайгаштыруу үчүн колдонушу жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык, мыйзамдуу жоопкерчиликке тартууга боло турган жоруктардын белгилери камтылган жалган аталышта маалымат таратышы мүмкүн экендигин жокко чыгарбоо керек. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинде анын ысымын мыйзамсыз пайдалануунун натыйжасында жаранга келтирилген зыяндын ордун толтуруу жагы каралган болсо дагы, эгерде "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзам күчүнө кирсе, ага анын жеке маалыматтары мыйзамсыз колдонулгандыгын далилдөө кыйыныраак болот, анткени бул мыйзам бардык адамдардын сайттарга жана сайттардын баракчаларына жеке маалыматтарын жайгаштыруу милдетин карайт³⁰.

Интернет тармагында анонимдүүлүккө болгон укук

Анонимдүүлүк укугу санарип доорунда адамдын жана жарандын фундаменталдык укуктарын, жеке жашоосунун кол тийбестигине болгон укугун, пикирин билдирүү эркиндигине болгон укугун жана маалымат берүү укугун камсыз кылуучу дүйнөлүк стандарт болуп калды. Сайттын жана (же) Интернет тармагындагы баракчанын ээлерине өз сайтына же сайттын баракчасына "алардын фамилияларын жана инициалдарын, аларга юридикалык мааниге ээ билдирүүлөрдү жөнөтүү үчүн электрондук почта дарегин" жайгаштыруу милдетин жүктөө (мыйзам долбоорунун 5-беренесинин 2-бөлүгү) бул укуктарды коркунучка кептейт жана тармактагы анонимдүүлүккө болгон укуктун эл аралык стандартына каршы келет. Бул талап үч олуттуу юридикалык кемчиликти камтыйт - булар:

1) бул маалыматтар мыйзам менен корголгон кырдаалда жеке адамдардын персоналдык онлайн маалыматтарын жарыялоону талап кылат;

2) санарип мейкиндигиндеги анонимдүүлүк укугуна коркунуч келтирип, өзүнүн өздүгүн тастыктабастан эл алдында ачык сүйлөө укугуна шек келтирет (мисалы, журналисттер үчүн псевдоним алууга болгон укук);

3) сайттардын же баракчалардын ээлери Интернет тармагында "өзүнүн фамилиясын жана инициалдарын" жайгаштыра албаган юридикалык жак болгон кырдаалды эске албайт³¹.

БУУнун сөз эркиндиги боюнча атайын баяндамачысы Дэвид Кэйдин онлайн докладына⁴ ылайык, мамлекеттердин шифрлөө технологияларын алсыратуу жана анонимдештирүү шаймандарына мүмкүнчүлүктү чектөө боюнча жасаган бир нече аракеттери Интернеттеги байланыштын жана башка ишмердүүлүктүн коопсуздугуна жана жеке жашоосуна коркунуч келтирет. Интернет тармагындагы анонимдүүлүккө байланыштуу БУУ төмөнкүлөрдү белгилейт:

- шифрлөө жана анонимдүүлүк айрым адамдарга жана топторго Интернеттеги жеке жашоонун кол тийбестик мейкиндигин камсыз кылат, анда алардын өзүлөрүнүн пикирлери бар жана сөз эркиндигин өзүм билемдик менен ишке ашырууга жана мыйзамсыз кийлигишүүгө жана кол салууга жол бербейт;

- мамлекет жарандарга шифрлөө жана анонимдештирүү шаймандарын жайылтууга жана колдонууга сунуштайт, аларды адам укуктарын коргоонун маанилүү куралы катары таанууга үндөйт. Бул үчүн тийиштүү укуктук жана саясий базаны түзүүнү талап кылат, анын ичинде жеке жашоонун кол тийбестигин коргоо жана кепилдиктерди, көзөмөлдү жана коргоочу чараларды камсыз кылуу үчүн тиешелүү мыйзамдарды кабыл алуу бар.

2016-жылдын 13-апрелинде 1253-съездде⁵ кабыл алынган Европа Кеңешинин Министрлер Комитетинин № СМ / Рес (2016) сунуштарында, Европа Кеңешине мүчө мамлекеттер мыйзамдын жана анонимдүүлүк практикасынын деңгээлинде, жеке коммуникациянын жашыруундугуна тыюу салат же болбосо шифрлөөнүн ар кандай технологиясын колдонууга тыюу салбашы керек экендиги көргөзүлгөн.

Министрлер комитети Европа Кеңешинин мүчөлөрүнө берген интернет-колдонуучулардын контекстинде адам укуктарын камсыз кылуу боюнча 2014-жылдын 16-апрелиндеги №СМ / Рес (2014) 6 сунуштарында⁶ ошондой эле, Европа Кеңеши бул принципти тааный тургандыгын буга чейин дагы белгилеген интернеттеги коммуникация эркиндиги жөнүндө Декларациядагы "анонимдүүлүктүн" принцибин тааный турганын мурда белгилеп кеткен, ага ылайык, өз пикирин эркин билдирүү жана онлайн-байкоого алууну коргоо үчүн, мамлекеттер интернет колдонуучуларынын өздүгүн ачыкка чыгарбоо каалоосун урматташы керек. Ошол эле учурда, анонимдүүлүктү сыйлоо мамлекеттик органдардын интернет тармагында кылмыш-жазалоо ишин жасаган кылмышкерлердин изин санарип байкоо боюнча чараларды көрүүсүнө тоскоол болбойт.

КР Конституциясы Интернет тармагында анонимдүүлүккө болгон укугун түздөн-түз бекитпесе дагы, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 17-беренесинде *“ушул Конституцияда белгиленген укуктар менен эркиндиктер бардык жактан толук жетишерлик деп эсептелбейт жана адамдын, жарандын башка жалпы таанылган укуктары менен эркиндиктерин тануу же басмырлоо катары чечмеленбеши керек”*.

Ысымга болгон укук

Чыныгы аты-жөнүн жайгаштыруу милдети Кыргыз Республикасынын Конституциясынын ар бир адамга көркөм адабий, көркөм, илимий, техникалык жана башка түрдөгү чыгармачылык, окутуу эркиндигине болгон укукка кепилдик берген жоболоруна да каршы келет³².

Адабий чыгармачылыктын эркиндиги, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 1059-беренесинде бекитилген ысымга болгон укукту камтыйт: *"Автор чыгарманы өзүнүн аты менен, псевдоним же анонимдүү түрдө (ысымга болгон укук) колдонууга же пайдаланууга өзгөчө укукка ээ."*

Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 54-беренесинде: *"Мыйзамдарда каралган учурларда жана тартипте жаран жашыруун атты (ойлонуп чыгарылган ат) пайдаланышы мүмкүн."*

Мындан тышкары, журналист сайттын же интернеттеги сайттын баракчасынын ээси болгондо, өзүнүн чыныгы атын ачыкка чыгарбоого толук укуктуу, анткени “Журналисттин кесиптик ишмердүүлүгүн коргоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын мыйзамы "ага төмөнкүдөй укуктарды берет:

- даярдалган билдирүүлөрдү жана материалдарды өз колу же жашыруун аты менен жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу жайылтууга, аларда өз пикирин билдирүүгө;

- автордук купуялуулукту сактоого;

- өзү тарабынан даярдалган, мазмуну, анын пикири боюнча редакциялоо учурунда бурмаланган билдирүүгө же материалга кол койбоого же аны басма сөздөн (уктуруудан) алып салууну талап кылууга³³.

Андан кийин ушул эле 5-берененин 4-бөлүгүндө, ошол эле ой дагы бир жолу кайталанат, бирок түздөн-түз тыюу салуу түрүндө, ар кандай "жалган же ишенимсиз маалыматтарга" жайылтылат: "Интернетте жалган же так эмес маалыматтарды таратууга жол берилбейт." Мыйзам долбоорунун демилгечилери мындай толук чектөө үчүн эч кандай негиз келтире элек. Мындай жалпы тыюу салуу конкреттүү эмес жана түшүнүксүз түшүндүрмөгө негизделген жана “чынчылдыкка жатпайт” деген бир гана негиздин аркасында мыйзамсыз контентке тыюу салууга чейин кеңири талкууга жол берет, бул Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелерине түздөн-түз карама-каршы келет. Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык Пакттын 19-пункту менен шайкеш келбеген чектөөлөрдү киргизет. Бул туянттууда мыйзам долбоорунун тексти олуттуу кайра карап чыгууну талап кылат жана аны кабыл алуу мүмкүн эмес.³⁴ Эске сала кетсек, 2017-жылдын 3-мартында Бириккен Улуттар Уюмунун (БУУ) пикир билдирүү эркиндиги боюнча атайын баяндамачысы тарабынан, Европадагы Коопсуздук жана Кызматташтык боюнча Уюмунун (ЕККУ) өкүлү тарабынан, Америка өлкөлөрүнүн уюмунун (АӨУ) Сөз эркиндиги боюнча атайын баяндамачысы жана Африкада пикир билдирүү эркиндиги жана маалымат алуу мүмкүнчүлүгү боюнча атайын баяндамачысы тарабынан кабыл алынган пикир билдирүүнүн эркиндиги, ошондой эле “фейк” жаңылыктар, туура эмес маалымат берүү жана пропаганда жөнүндө Биргелешкен декларациянын 2 (а) пунктунда түздөн-түз мындай деп айтылат:

«Туура эмес жана түшүнүксүз идеяларга негизделген маалыматтарды жайылтууга жалпы тыюу салуу, анын ичинде «фейк жаңылыктарга» же «бир тараптуу маалыматтарга» тыюу салуу, сөз эркиндигин чектөөнүн абзацынын 1-пунктунун “а” пунктчасында көрсөтүлгөн эл аралык эрежелерге карама-каршы келет жана колдонулбашы керек.»³⁵

Жогоруда айтылган Биргелешкен Декларацияда пикирин билдирүүнүн эркиндигинин жана маалымат эркиндигинин негизги эл аралык принциби дагы мындай белгиленет - “... адамдын маалымат жана идеяларды берүү укугу” туура ”билдирүүлөр менен гана чектелбейт, бул укук үрөй учурууга жөндөмдүү, таарынткан жана кооптонууну жараткан жана туура эмес маалымат берүүгө тыюу салуу адам укуктары боюнча эл аралык стандарттарды бузушу мүмкүн болгон маалыматтардын жана идеялардын коргоону да билдирет, бул өз кезегинде кызмат адамдары же мамлекеттин

өкүлдөрүнүн билип туруп жалган же текшерилбеген жаңылыш билдирүүлөрүн актабайт
»36

6-берене

1. Интернетте анын укуктары же мыйзамдар менен корголуучу кызыкчылыктарына шек келтирген маалыматтар таркатылган / жарыяланган жаран же юридикалык жак ыйгарым укуктуу мамлекеттик органга же сотко кайрылууга укуктуу.

Ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган тарабынан арыздарды кароонун тартиби Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан белгиленет.

2. Интернетте ага карата анын укуктары же мыйзамдар менен корголгон кызыкчылыктарына шек келтирген маалыматтар таркатылган / жарыяланган жаран же юридикалык жак өзүнүн жообун ошол эле сайтта жана (же) сайттын баракчасында Интернет тармагында жарыялоого укуктуу.

Логика боюнча ар кандай талаштуу маселелер убакыт, күч, каржы жана башка ресурстар боюнча эң натыйжалуу жана эң арзан жол менен чечилиши керек. Эгерде адам башка бир интернет колдонуучусу тарабынан анын укугу кандайдыр бир жол менен бузулган деп эсептесе же адам аны жайылтууга тыюу салынган материалды тапкан болсо, биринчи кезекте, ал тиешелүү арыз менен белгилүү бир сайтта көрсөтүлгөн байланыштарды колдонуп, социалдык тармактагы администрацияга кайрылат. Практика көрсөткөндөй, мындай даттануулар тез жана натыйжалуу канааттандырылат. Социалдык тармактардын жана башка сайттардын администраторлору конкреттүү колдонуучуларга бөгөт коюуга, социалдык тармактардын колдонуучуларынан алардын саясатын бузган профилдерди жана билдирүүлөрдү өчүрүүгө толук укуктуу.

Жакында, Facebook³⁷ отчетуна ылайык, Facebook компаниясы 2020-жылдын декабрь айында шайлоо мезгилинде коомдук пикирди манипуляциялоо үчүн координацияланган аракеттерди аткарып келген жүздөгөн профилдерди алып салган:

1. Facebook 193 аккаунтту, 246 баракчаны, 50 топту жана Instagramдагы 30 аккаунтту координацияланган анык эмес жүрүм-турумга каршы компаниянын саясатын бузгандыгы үчүн алып салган. Бул тармакта жасалма аккаунттар колдонулган (алардын көпчүлүгү компаниянын автоматташтырылган тутуму тарабынан аныкталган жана өчүрүлгөн), алар комментарий жазып, топторго жазып, баракчаларды башкарып турушкан. Ошондой эле алар SMM кызматтарын ачык сунушташты.

2. Facebook 92 аккаунтту, 4 баракчаны, 11 топту жана Instagramдагы 30 аккаунтту координацияланган анык эмес жүрүм-турумга каршы компаниянын саясатын бузгандыгы үчүн алып салган. Бул тармакта жасалма аккаунттар колдонулган (алардын көпчүлүгү компаниянын автоматташтырылган тутумдары тарабынан

аныкталган жана өчүрүлгөн), алар топторго жазышкан, баракчаларды башкарышкан жана белгилүү бир контентти жайылтуу максатында “жактыны” басышкан.

3. Facebook 121 аккаунтту, 46 баракчаны, 7 топту жана Instagramдагы 41 аккаунтту координацияланган анык эмес жүрүм-турумга каршы компаниянын саясатын бузгандыгы үчүн алып салган. Бул тармакта фейк аккаунттар колдонулган (алардын көпчүлүгү компаниянын автоматташтырылган тутумдары тарабынан аныкталган жана иштен чыгарылган), алар чыныгы жаңылыктарды берген сайттардын атын жамынып, топторго жайгаштырылган жана башка адамдардын контенттерине комментарийлерди жазган жасалма баракчаларды иштеткен.

Мындан тышкары, Кыргыз Республикасынын жарандары жана юридикалык жактары аларга Конституция жана жарандык мыйзамдар менен берилген, алардын ар-намысын, кадыр-баркын жана ишкердик беделин коргоого укуктуу. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 18-беренесине ылайык, жаран өзүнүн ар-намысына, кадыр-баркына же ишкердик беделине шек келтирген маалыматтарды, ал эми юридикалык жак өзүнүн ишкердик беделине шек келтирген маалыматтарды төгүндөөнү сот аркылуу талап кылууга укуктуу. Мындан тышкары, ишке тиешеси бар адамдардын талабы боюнча жарандын ар-намысын жана кадыр-баркын, ишкердик беделин ал өлгөндөн кийин да коргоого жол берилет.

Жарандык кодекс жарандын ар-намысына, кадыр-баркына же ишкердик беделине шек келтирген маалыматтарды, ошондой эле жалпыга маалымдоо каражаттарында таркатылган юридикалык жактын ишкердик беделин кемсинткен маалыматтарды четке кагуу тартибин жөнгө салат. Алар ошол эле маалымат каражаттарында төгүндөлүшү керек. Мыйзам долбоорунун 6-беренесинин 2-бөлүгү, Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин ченемине окшоп, Интернет тармагында төгүндөөнүн жол-жобосун белгилейт: "Интернетте ага карата анын укуктары же мыйзамдар менен корголгон кызыкчылыктарына шек келтирген маалыматтар таркатылган / жарыяланган жаран же юридикалык жак өзүнүн жообун ошол эле сайтта жана (же) сайттын баракчасында Интернет тармагында жарыялоого укуктуу." Бирок, Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексине ылайык, "башка учурларда төгүндөө тартиби сот тарабынан белгиленет." Ушул жерде дагы бир жолу эске сала турган жагдай, Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси мыйзамдарга карата жогорку юридикалык күчкө ээ.

Ошондой эле Жарандык кодексте, эгерде жарандын ар-намысына, кадыр-баркына же ишкердик беделине шек келтирген маалыматтарды, ошондой эле юридикалык жактын ишкердик беделине шек келтирген маалыматтарды жайылткан адамды аныктоого мүмкүн эмес болгон учурда көрүү керек деп эсептейт. Бул учурда өзүнө карата мындай маалыматтар жайылтылган адам мындай маалыматтарды чындыкка ылайык келбейт деп табуу жөнүндө сотко арыз менен кайрылууга укуктуу. Адам бул ыкманы анын ар-намысына, кадыр-баркына жана ишкердик беделине шек келтирген маалыматтар кеңири тараганда колдоно алат. Качандыр бир билдирүүдө же комментарийде, социалдык тармактын башка колдонуучусу ар-намысын, кадыр-баркын жана ишкердик беделин түшүргөн маалыматты жайылтууга мүмкүнчүлүк бергенде жана ал билдирүү кеңири таркатылбаса, анда социалдык тармактын администрациясына арыз менен кайрылуу

жетиштүү болот, же мындай билдирүүнү жок кылуу жана социалдык тармактардын саясатын бузган адамга карата башка чараларды көрүү талабы менен кайрылса болот.

Жогоруда айтылгандардан көрүнүп тургандай, эгер маалымат чындап эле жалган болсо Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдары, ошондой эле социалдык тармактардагы арыздарды берүү механизмдери, жарандардын жана юридикалык жактардын ар-намысын, кадыр-баркын жана беделине шек келтирген маалыматтарды жайылтууну чектөөгө толук мүмкүнчүлүк берет. Эгерде социалдык тармактардын кайсы бир колдонуучулары ар кандай укук бузууларга, мисалы, коррупциялык схемаларда чындыгында катышкан адамдардын иш-аракеттери жөнүндө маалымат таркатышса, анда мындай маалыматтар чектелбеш керек, тескерисинче, ал коомчулукка мүмкүн болушунча кеңири жайылтылууга тийиш.

7-берене

- 1. Ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган башка мамлекеттик органдар менен бирдикте Интернетте жалган же такталбаган маалыматтын жайылышына жол бербөө боюнча чараларын көрөт.*
- 2. Ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын башка мамлекеттик органдар менен өз ара аракеттенүү тартиби Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан аныкталат.*
- 3. Эгерде жалган же так эмес маалыматтар табылса, ошондой эле келип түшкөн кайрылууда маалыматтын чындыкка дал келбегендиги аныкталса, ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган бул маалыматты жайылтууну токтотуу жөнүндө чечим кабыл алат жана аны маалымат таратуучу же сайттын ээси, же Интернеттеги сайт -баракчасынын ээсинин дарегине жөнөтөт.*
- 4. Жалган же такталбаган маалыматтарды жайылтууну токтотуу жөнүндө чечимди алган адам, ушул чечимди алган күндөн тартып 24 сааттын ичинде айтылган маалыматты таратууну токтотууга милдеттүү.*
- 5. Ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечимине Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте даттанылышы мүмкүн.*
- 6. Жалган же так эмес маалыматтарды жайылтууну токтотуу жөнүндө чечим этибарга алынбаган же аткарылбаган учурда, ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган көрсөтүлгөн маалыматтарга же бул маалымат жайгаштырылган Интернеттеги сайтка же сайттагы баракчага кирүүнү чектөө жөнүндө сотко кайрылууга укуктуу.*
- 7. Интернет тармагындагы маалыматка же сайтка же сайттын баракчасына кирүү төмөнкү учурларда калыбына келтирилет:*

- 1) *жеткиликтүү болууну чектөөгө алып келген себеп жоюлганы боюнча;*
- 2) *соттун мыйзамдуу күчүнө кирген чечими менен.*

Кандайдыр бир мамлекеттик органга "Интернет-контентти жана колдонуучулардын аракеттерин көзөмөлдөө" функциясын берүү натыйжалуу практика болуп саналбайт жана мамлекеттик бюджеттен штаттык бирдиктерди кармоого гана эмес, керектүү жабдыктарды жана программалык камсыздоону сатып алууга миллиардаган долларлык чыгымдарды алып келет. Интернетти толугу менен көзөмөлдөө кол менен жүргүзүлбөйт, 21-кылымда аны эч ким жасабайт. Манипуляция жөнүндө мыйзам долбоорунун маалымкат - негиздемесинде ушул мыйзам долбоорун кабыл алуу терс кесепеттерге, анын ичинде экономикалык терс кесепеттерге алып келбейт деп айтылганы менен, Ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган "Кыргыз Республикасы, анын жарандары жана юридикалык жактары үчүн укуктук кесепеттерге алып келген" бардык жалган жана так эместиктерди чындыгында толугу менен аныктай алды жана бул үчүн интернет мейкиндиги үчүн татаал жана кымбат баалуу жабдууларды колдонуп, даярдалган адистердин бүтүндөй армиясы талап кылынат. Ыйгарым укуктуу органга жүктөлгөн ушул кошумча Ыйгарым укуктарды жүзөгө ашыруу үчүн республикалык бюджеттен олуттуу каражат талап кылынары шексиз.

КР Конституциясынын 80-беренесинин 3-бөлүгүндө, *«Мамлекеттик бюджеттин эсебинен жабылуучу чыгымдарды көбөйтүүнү караган мыйзам долбоорлору өкмөт тарабынан каржылоо булагы аныкталгандан кийин Жогорку Кеңеш тарабынан кабыл алынышы мүмкүн»* деп айтылат. Ушундай эле жобону Кыргыз Республикасынын «Ченемдик укуктук актылары жөнүндө» мыйзамы да камтыйт: *“Жүзөгө ашуусу мамлекеттик бюджеттен финансылоого алып келүүчү ченемдик укуктук актылар алар боюнча финансылоо булагы аныкталганга чейин кабыл алынбоого жатат”*³⁸.

Мындан тышкары, 2016-жылдын 16-майындагы №59 КР Бюджеттик кодексинин 5-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык, *«Мамлекеттин каржылык милдеттенмелерин өзгөртүү жөнүндө; республикалык бюджеттен каржылануучу бюджет чыгашаларын көбөйтүү жөнүндө, же болбосо анын ресурстарын кыскартууну караган мыйзамдардын долбоорлору өкмөттүн макулдугу менен гана кабыл алынат»*. Бирок, бул мыйзам долбоорун кабыл алуу учурунда КР Өкмөтүнүн макулдугу суралып жана алынган эмес.

Мекеменин өзүнүн маалыматы боюнча, *“Мыйзамды натыйжалуу аткаруу үчүн бизге штаттык санды көбөйтүү керек. Бүгүнкү күнү департаментте 11 адис иштейт, бирок бул адистер жетишсиз. Ошондой эле техникалык жабдууларды жаңылоо зарылдыгы бар»*³⁹.

Мисалы, ачык булактардан алынган маалыматка ылайык (Россия Федерациясынын мамлекеттик сатып алууларынын сайты), интернеттеги экстремисттик багыттагы материалдар боюнча ар тараптуу изилдөө жүргүзүү процессин автоматташтырууга

арналган «Фоб» аппараттык-программалык комплекси 578,450 рублдан башталат. 2018-жылдын 18-декабрында Роскомнадзор жаңы технология сатып алууга 20 миллиард рублга жакын каражат сарптоону пландап жатканы белгилүү болду - ал технология тыюу салынган сайттарга жана кызматтарга каршы күрөшүү үчүн DPI (deep packet inspection) технологиясы. Андан кийин сумма көбөйүп, 60 миллиард рублга чейин өскөн. Мунун иш жүзүндөгү чыгымдары бир аз башкача: россиялык эксперттердин - Россия Федерациясынын Өкмөтүнүн алдындагы “Байланыш жана IT” жумушчу тобунун айтымында - мындай жабдуулар Россиянын бюджетине 134 миллиард рубль чыгым алып келиши мүмкүн.

Көрүнүп тургандай, мындай бөлүмдүн кызматкерлерин кармоого кеткен чыгымдарды эсепке албаганда, бул мамлекеттик бюджетке олуттуу чыгымдар болуп саналат.

Жалган жана чындыкка дал келбеген маалыматты жайылтууну токтотуу туурасында ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечими

Мыйзам долбоорунун 7-беренесинин 1-бөлүгүндө, ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган башка мамлекеттик органдар менен бирдикте Интернетте жалган же такталбаган маалыматтын жайылышына жол бербөө боюнча чараларын көрөт деп айтылат. Бирок мыйзам долбоорунда ыйгарым укуктуу орган көрө турган чаралардын конкреттүү тизмеси жок.

Эгерде биз мыйзам долбоорунун 7-беренесинин 3-бөлүгүнүн логикасынан карай турган болсок, анда ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган:

- 1) Өзү жалган жана так эмес маалыматтарды "аныктап", мындай маалыматтарды таратууну токтотууга багытталган административдик жол-жобону баштайт;
- 2) Берилген арыздын негизинде административдик процедураны баштайт.

Кыргыз Республикасынын 2015-жылдын 31-июлундагы №210 "Административдик иштин негиздери жана административдик жол-жоболор жөнүндө" мыйзамы жеке жана юридикалык жактардын, эл аралык уюмдардын, аткаруу бийлигинин органдарына тиешелүү даттануулар менен жол-жобосун белгилейт, ошондой эле тиешелүү административдик жол-жоболорду жана мөөнөттөрдү белгилейт. Кыргыз Республикасынын “Административдик иштин негиздери жана административдик жол-жоболор жөнүндө” мыйзамынын 4-беренесине ылайык, **административдик жол-жоболор** - администрациялык органдын кызыкдар адамдын арызынын, администрациялык органдын демилгесинин негизинде укуктарды жана/же милдеттерди белгилөө (берүү, ырастоо, күбөлөндүрүү, каттоо, камсыз кылуу), өзгөртүү же токтотуу, анын ичинде административдик актыны берүү менен аяктаган аракеттер; биздин учурда, жалган маалымат таратууну токтотуу боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечими мамлекеттик акт болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын “Административдик иштин негиздери жана административдик жол-жоболор жөнүндө” мыйзамынын 42-беренесине ылайык,

административдик жол-жобонун эң узак мөөнөтү - отуз жумушчу күн болуп саналат. Мындан тышкары, мындай мөөнөт анын ичинде эксперттик корутунду берүү үчүн да узартылышы мүмкүн (мындай эксперттик корутундуну алуу үчүн зарыл болгон ар кандай мезгил үчүн) жана эгер административдик актыны кабыл алууга бир нече административдик органдар катышкан болсо, анда да узартылат (30 жумушчу күн). Жалгандыкты / чындыкты жана ишенимсиздикти / ишенимдүүлүктү аныктоо маселеси атайын лингвистикалык экспертизаны талап кылышы мүмкүн болгондуктан, административдик жол-жоболордун мөөнөттөрү белгисиз мөөнөткө чейин узарып кетиши мүмкүн.

Кыргыз Республикасынын “Административдик иштин негиздери жана административдик жол-жоболор жөнүндө” мыйзамынын 51-беренеси, административдик акт негиздемени камтууга тийиш, анда тиешелүү чечим кабыл алуу үчүн иш жүзүндөгү жана укуктук жагдайлардын баары олуттуу көрсөтүлүшүн талап кылат. Ошол эле учурда, ыйгарым укуктуу орган үзгүлтүксүз отуз календардык күндүн ичинде бештен ашык актылардын көлөмүндө бирдей чечимдерди чыгарса же техникалык каражаттарды колдонуу менен административдик актыларды жарыялаган болсо, мындай учурда ар бир мындай чечимди негиздөөнүн кажети жок. Башкача айтканда, ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган жалган маалыматтын таркатылышын токтотуу жөнүндө чечимди ушунчалык тездик жана мезгилдүүлүк менен үзгүлтүксүз түрдө кабыл алса, анда ал аларды негиздөөгө зарылдык жаралбайт.

Эсиңиздерге сала кетели, бул жарандардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктары (анын ичинде ар-намыс, кадыр-барк жана ишкердик беделге ээ болуу укугу) бузулган иштерди кароонун сот процесси эл аралык стандарттар боюнча артыкчылыктуу деп эсептелет. Жалпы юрисдикциядагы көз карандысыз соттор адилеттүүлүктүн кепилдиги болуп саналат жана укуктук мамлекетте негизги ролду ойнойт. Ошондуктан, компетенциясы түшүнүксүз болгон “ыйгарым укуктуу органга” мындай укуктарды берүү максатка ылайыктуулук жана мыйзамдуулук көз карашынан алганда чоң суроолорду жаратат жана мындай мамлекеттик, соттук эмес органга маалыматты таратуу, анын ичинде Интернетте маалыматты таратууга болгон укукту чектөө боюнча ыйгарым укуктар берилген учурда, пикирин ачык билдирүү укугуна негизсиз чектөө катары каралышы мүмкүн.⁴⁰

Жалган жана чындыкка дал келбеген маалыматты таратууну токтотуу туурасында ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечимин аткаруу

“Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө” мыйзам долбоорунун 7-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, өз дарегине карата мындай чечим багытталган адам ушул чечим келген учурдан баштап 24 сааттын аралыгында бул маалыматты жайылтууну токтотушу керек. Бул учурда мыйзамдын ушул ченемин ишке ашырууга карата көп сандаган суроолор жаралат:

- ыйгарым укуктуу органдын чечими, эгерде мындай адам өзүнүн маалыматтарын жана байланыш электрондук почтасын жайгаштырбаса сайттын, сайттын баракчасынын ээси болгон адамга же Интернеттеги колдонуучуга кандайча жөнөтүлөт?

- эгер маалымат таратуучунун Кыргыз Республикасы менен эч кандай байланышы жок болсо, бирок ал тараткан маалымат жалган жана "Кыргыз Республикасы, анын жарандары жана юридикалык жактары үчүн укуктук кесепеттерге алып келген" маалымат болсо, эмне үчүн мындай маалымат таратуучу башка мамлекеттеги мамлекеттик органдын талаптарына баш ийиши керек?

- мындан башка укук коргоо органдарынын ишинде пайда болушу мүмкүн болгон башка суроолор.

Ошондой эле сайттын ээси маалыматты өчүрүүгө милдеттүү болгон 24 сааттык мөөнөткө да көңүл буруу керек: чет элдик контент ээлерине карата - Facebook же YouTube, башка чет өлкөлүк платформалар / тармактар үчүн - бул мөөнөт албетте жетишсиз, ар бир ушундай чоң аянтчанын өз ара аракеттенүү алгоритмдерине жана жол-жоболоруна ээ, анын ичинде "мыйзамсыз" контентке байланыштуу соттун милдеттүү чечими жана мындай кайрылууларды кароонун ички жол-жоболору, ошондой эле ар кандай чыпкалоо / блоктоо мүмкүнчүлүгү эл аралык стандарттарга ылайык, мисалы, бул балдарды сексуалдык зомбулуктан коргоо үчүн зарыл болгондо ж.б.⁴¹ учурларды айта кетсек болот.

Ошондой эле, мыйзам долбоорунун 7-беренесинин 4-бөлүгүндө, ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечимине Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте даттанылышы мүмкүн деп айтылат. Башкача айтканда, ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын мындай чечими сотко чейинки тартипте, андан кийин гана - соттук тартипте даттанылышы мүмкүн⁴². Административдик даттанууну кароо дээрлик бир айга жакын убакытка созулат. Андан кийин гана жаран үч айдын ичинде доо арызы менен Административдик сотко кайрылууга мүмкүнчүлүк алат, аны эки айдан ашык кароого болот. Эгерде апелляциялык арыз берилбесе, Административдик соттун чечими бир айлык даттануу мөөнөтү аяктагандан кийин күчүнө кирет. Ошентип, бул механизм маалыматтын чындыгын жана ыйгарым укуктуу органдын чечими туура эместигин далилдөө үчүн соттук териштирүүлөргө кеминде 4 - 5 ай убакыт берет. Мындай механизм ар бир адамдын сөз эркиндигине конституциялык укугун камсыз кылбайт, тескерисинче, адам укуктарын кысымга алат⁴³.

Жалган жана чындыкка дал келбеген маалыматты жайылтууну токтотуу туурасында ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечимин аткарбоо, этибарга албоо (тоготпоо)

Мыйзам долбоорунун 7-беренесинин 5-бөлүгүнө ылайык, "жалган же так эмес маалыматтарды жайылтууну токтотуу жөнүндө чечим этибарга алынбаган же аткарылбаган учурда, ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган көрсөтүлгөн маалыматтарга же бул маалымат жайгаштырылган Интернеттеги сайтка же сайттагы баракчага кирүүнү чектөө жөнүндө сотко кайрылууга укуктуу".

Башкача айтканда соттун чечиминин жыйынтыгы боюнча контентти блокко салат. Бирок, Жарандык процессуалдык кодекс контентти таратууга чектөө сала турган учурлардын так тизмесин камтыйт: Кыргыз Республикасынын Жарандык процессуалдык кодексинин 25-1 главасы: “Маалымат материалдарын экстремисттик же террористтик ишти жүзөгө ашырууга чакырган же болбосо аны жүзөгө ашыруунун зарылдыгын негиздеген же актаган деп таануу жөнүндө арыздар боюнча өндүрүш”, ал 3 же 5 күндүк мөөнөт менен мыйзамсыз контентке жеткиликтүүлүктү чектөөгө мүмкүнчүлүк берет, бул европанын мыкты жана жалпы дүйнөлүк практикага шайкеш келет.

Ошол эле учурда ар кандай блокко салуу мыйзамсыз контент менен күрөшүүнүн натыйжалуу куралы болуп саналбайт. Алар социалдык тармактардагы кырдаалда иштешпейт - Instagram же Facebookтагы, же Одноклассникдеги колдонуучунун өзүнчө баракчасын блокко салуу мүмкүн эмес, мындай учурда бүтүндөй социалдык тармакты блоктоого туура келет. Бирок, мыйзамды бузган бир же бир нече колдонуучунун айынан кыргыз саясатчыларынын, дүкөндөрүнүн, ишкерлеринин жана башка мыйзамды сыйлаган жарандардын эсептери жайгашкан аянтчаны жеткиликсиз кылуу алгылыктуу чара болуп саналабы?

Блокко салуу чет элдик контенттин шартында жана HTTPS тармактары деп аталган шифрленген трафиктин шартында иштебейт. HTTPS протоколу маалыматтарды шифрлөө менен интернет провайдерлерине жана мамлекеттик органдарга аларды окууга же өзгөртүүгө жол бербөө аркылуу браузерлер менен веб-сайттардын ортосундагы байланышты камсыз кылат. Ошондой эле, блокко салуу контентти жеткирүү тармактары (CDN) менен иштебейт. Эксперттердин баасы боюнча, бүгүнкү күндө Интернет трафиктин 50% дан ашуунунун HTTPS протоколу түзөт жана жакынкы 1, 2 жылдын ичинде тармак боюнча трафиктин бардыгы шифрленет.

Эреже боюнча фокусту блокко салуу мүмкүнчүлүгү жок: техникалык жактан абдан популярдуу кызматтарды көрсөткөн ири компаниялардын ресурстарында жайгашкан IP даректерди блокко салуу талап кылынат (мисалы, youtube блокко салынган учурда, бардык камтылгандар үчүн бирдей IP дареги бар, GOOGLE компаниясынын кызматтары болуп саналган Google Mail, Google Drive ж.б. кызматтары иштебей калат).

Блокко салуулар кыйыр зыян келтирет жана олуттуу социалдык, экономикалык жана саясий чыгымдарды алып келет. Каржылык чыгымдар мындай блокко салуунун ар бир күнү үчүн миллиондогон долларларды түзүшү мүмкүн.

Мисалы, Deloitte компаниясынын адистери Интернеттин жайылышынын орточо деңгээлиндеги мамлекет Интернет өчүрүлгөн ар бир күн үчүн күнүмдүк ИДПнын кеминде 1,9% жоготушу мүмкүн деп эсептешкен. Орточо Интернетке кире албаган өлкөлөр үчүн мындай жоготуулар күнүмдүк ИДПнын болжол менен 1% түзөт, ал эми төмөнкү деңгээлдеги өлкөлөр үчүн 0,4%дан күнүнө 500 миң АКШ долларына чейинки чыгымга алып келет. Блокко салуулар ишкерлерге залакасын тийгизип, инвестицияларга тоскоол болуп, экономикалык өсүштүн басаңдашына алып келет⁴⁴.

Telegramды блокко салууга жетишүү менен, Роскомнадзор 20 миллионго жакын тармактык даректерди блокко салууга аракет кылган жана «IP-геноцид» уюштурган.

Натыйжада, анын соккусуна Google, Amazon, Microsoft жана башкаларды камтыган кымбат кызматтардын ири провайдерлери туш болгон. .ru, .su жана РФ аймактарында дээрлик жарым миллион домен аталыштары жеткиликсиз болуп калган. Ушундай көйгөйдү ондогон россиялык ЖМКлар, авиабилеттерди брондоо боюнча онлайн кызматтар, SmartTV тутумдары, фитнес-тренерлер, интернет дүкөндөр, көптөгөн популярдуу онлайн оюндар, накталай эмес төлөм кызматтары жана Google'дун геСАРТСНА колдонуучу сайттары башынан өткөрүштү.

Блокко салууларды оңой эле айланып өтүүгө болот, маалыматтын жайылышына тоскоол болбойт, тескерисинче, көп учурда, буга өбөлгө түзөт. Көптөгөн адамдар VPN колдонуу аркылуу чектөөлөрдү айланып өтүшөт. Тармакта блокко салууну айланып өтүү боюнча көптөгөн "нускамалар" бар, мындай чечимдер колдонуучулар арасында көнүмүш болуп калган. Жок дегенде бир IP дарек бар учурда, OpenVpnди жайгаштырып, бардык трафикти ошол жакка багыттоого болот.

Мындан тышкары, блокко салынган программалардын жана сайттардын ордуна жаңыларын түзүү кыйын эмес (мисалы, порнографиялык сайттар менен). Бул чексиз жарыш, жашынмак ойносо болот, ага мамлекеттик орган катышат.

Натыйжада блокко салуу укук коргоо органдарынын ишинде "иллюзияны" жаратат, анткени тармакта дагы деле болсо мыйзамсыз контент бойдон калууда. Кээде ал "терең" деп аталган индекстелбеген вебке кирип кетет, мында анын дистрибьюторлорун аныктоо жана алар менен күрөшүү дээрлик мүмкүн эмес.

"Санариптик Кыргызстан" концепциясын ишке ашыруунун алкагында, анын ичинде борбор менен региондордун ортосундагы санариптик ажырымды жоюу үчүн, анын ичинде бөлүнгөн региондордун жашоочуларын санариптик трансформацияга кошуу үчүн Интернетте толук мүмкүнчүлүккө ээ болуу өзгөчө маанилүү. Концепцияны толугу менен жүзөгө ашыруу (мисалы, YouTube'дагы онлайн билим берүү, кызматтарды алуу ж.б.) Интернетке толук кирүү мүмкүнчүлүгүнө байланыштуу⁴⁵.

Андыктан блокко салбай, тескерисинче тармактан мыйзамсыз контентти алып салуу чараларын көрүп, башкача айтканда ресурстар - контент ээлери (YouTube, Facebook, Одноклассники ж.б.) менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп, аны толугу менен алып салганы оң. Бул үчүн жок дегенде соттун чечими жана тиешелүү (укук коргоо) органдарынын апелляциясы талап кылынат.

Бардык негизги контент ээлеринин (YouTube⁴⁶ facebook⁴⁷ ж.б.) - мыйзамсыз контентти (өлтүрүү көрүнүштөрү, балдар порнографиясы ...) жок кылуу боюнча эрежелери / ички саясаты болушу керек.

Ачык интерфейсдер же мындай мазмунду алып салууну талап кылуу мүмкүнчүлүгү бар.

Бул учурда ал атайын техникалык каражаттарды колдонууну талап кылбайт, бирок мамлекеттин көздөгөн максаты ишке ашат - биздин колдонуучулар үчүн мындай мыйзамсыз контентти таратууну токтотуу керек. Контент кирүүгө мүмкүнчүлүк жок алынып салынат.

8-берене

1. Интернет-провайдер, хостинг-провайдер, сайттын жана (же) Интернеттеги сайттын баракчаларынын ээси соттун чечими менен Кыргыз Республикасында жайылтууга тыюу салынган жалган же такталбаган маалыматка жетүүнү чектейт же тыюу салат.

2. Интернет провайдерлери соттун же ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын талабы боюнча Интернет абоненттерин аныктоого милдеттүү.

Тыюу салынган маалыматтарды жайылтуу

Интернет-провайдерлер, хостинг-провайдерлер, Интернеттеги сайттардын жана (же) сайттын баракчаларынын ээлери соттун чечими менен Кыргыз Республикасында жайылтууга тыюу салынган жалган же такталбаган маалыматты чектөөгө же тыюу салууга милдеттүү.

Ошол эле учурда белгилей кетчү жагдай, байланыш түйүндөрү аркылуу жайылтылган маалыматтын контенти (мазмуну) үчүн байланыш операторлору жана байланыш кызматтарынын провайдерлери жооптуу эмес.

Ал эми Кыргыз Республикасында жайылтууга тыюу салынбаган жалган жана так эмес маалыматтарга токтолсок, сайттын же сайттын баракчаларынын ээлери ыйгарым укуктуу органдын талабы боюнча аны 24 сааттын ичинде жок кылышы керек, бирок бул үчүн тиешелүү сот чечими (ушул мыйзам долбоорунун 7-беренеси) зарыл болот деген эч кандай талап жок.

Башкача айтканда, кадимки зыяны жок жалган маалымат Кыргыз Республикасында тиешелүү мыйзамдар аркылуу жайылтууга тыюу салынган маалыматтардан да коркунучтуу, анткени аны соттун чечими жок эле 24 сааттын ичинде жок кылып салса болобу?

Тармак абоненттерин идентификациялоо

"Электр жана почта байланышы жөнүндө" мыйзамга ылайык, байланыш кызматтарынын абоненттери жана колдонуучулары жөнүндө маалыматтар купуя маалымат болуп саналат жана коргоого алынат, эгерде ыкчам-издөө иш-чараларын жүргүзүүдө мыйзамдуу негиздер болгондо гана ачыкка чыгышы мүмкүн. Алар байланыш тармактарында ыкчам издөө ишин жүзөгө ашыруучу ыйгарым укуктуу мамлекеттик

органдарга берилет. Ушул сыяктуу өзгөчөлүктөр "Жеке мүнөздөгү маалыматтар жөнүндө" мыйзамга ылайык келтирилген: субъектинин жеке маалыматтарынын укуктарын чектөө жеке маалыматтар үчүн гана бекитилген, бул иш жүргүзүлгөн учурларды кошпогондо, ыкчам-издөө иш-чараларынын натыйжасында Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын бузуу менен алынган жеке маалыматтар үчүн гана белгиленет; кылмыш жасаган деп шектелип кармалган же кылмыш иши козголгон же ушул иш-аракеттерди жүргүзгөн органдарга жүктөлгөнгө чейин алдын-алуу чарасы колдонулган субъектилердин жеке маалыматтары үчүн колдонулат⁴⁸. Ушул бөлүктөгү мыйзам долбоору ыйгарым укуктуу мамлекеттик органга жазык иши тергелип жаткандыгына карабастан, абоненттин идентификациясын берүү мүмкүнчүлүгүн караштырат.

Долбоордун 8-беренесинин 2-бөлүгүнүн талаптары аткарылбай тургандай болуп саналат, анда интернет провайдеринин соттун же ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын суроосу боюнча Интернет абоненттерин аныктоого милдеттүүлүгү туурасында айтылган.

Электр байланыштын оператору мындай маалыматка ээ эмес: “Электр жана почта байланышы жөнүндө” мыйзамына ылайык (24-1 берене), байланыш оператору абоненттер жана аларга көрсөтүлгөн байланыш кызматтары жөнүндө маалыматтар базасын түзөт. Башкача айтканда байланыш оператору өз абоненттери жөнүндө гана маалыматка ээ, алар менен бардык Интернет колдонуучулар жана социалдык тармактар жөнүндө эмес, байланыш кызматын көрсөтүү боюнча келишим түзгөн.

Интернет тармагындагы социалдык тармактардын колдонуучулары өздөрүнүн паспорттук маалыматтарын көрсөтүшпөйт, андан дагы техникалык мүмкүнчүлүктөрүнө байланыштуу провайдерге белгисиз болушат - Интернетти колдонуу үчүн паспорттук маалыматтарды берүү талаптары жок⁴⁹.

Ошентип, 8-берененин сунушталган редакциясы логикага жана акыл-эске гана карама-каршы келбестен, укуктук белгисиздик шарттарында мыйзамдардын чегинен тышкары дискрециялык ыйгарым укуктарды берет, ошондой эле Конституциянын жана учурдагы мыйзамдардын талаптарына, ошондой эле эл аралык ченемдерге түздөн-түз карама-каршы келет.

9-берене

Ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган өзүнүн ыйгарым укуктарынын чегинде жана ушул мыйзамда жүктөлгөн милдеттерди ишке ашыруу максатында Кыргыз Республикасынын кызыкчылыктарын коргойт, Интернет тармагында чет мамлекеттердин ыйгарым укуктуу органдары, эл аралык уюмдар, чет өлкөлүк укук жактар менен өз ара аракеттенет.

Ыйгарым укуктуу мамлекеттик органга чет мамлекеттердин тийиштүү мамлекеттик органдары, эл аралык уюмдар жана чет өлкөлүк юридикалык жактар менен өз ара аракеттенүү функцияларынын ыйгарым укуктары ушул мыйзам долбоорунда оң жагдай болуп саналат. Бирок ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган өлкөнү интернет чөйрөсүндө кандайча көрсөтөөрү, Кыргызстандын кызыкчылыктарын эл аралык желедеги ишине таандык болгон ар кандай маселелерде кандай чагылдыраары азырынча белгисиз. Мындай ыйгарым укуктуу орган Кыргызстандын интернет колдонуучуларынын кызыкчылыгын, уюлдук жана телекоммуникациялык кызмат операторлорунун жана провайдерлеринин кызыкчылыгын коргой албайт.

10-берене

1. Ушул мыйзамдын талаптарын бузуу Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген жоопкерчиликке алып келет.

2. Интернет провайдери, хостинг провайдери, сайттын жана (же) Интернеттеги баракчалардын ээси автордук укук ээсинин жана колдонуучунун алдында маалыматка жеткиликтүүлүктү чектегендиги жана (же) анын жайылышын чектегендиги үчүн ушул мыйзамдын талаптарына ылайык жоопкерчилик албайт.

Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдары, жайылтууга тыюу салынган же чектелген маалыматтарга карата Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын бузган адамдарды жоопко тартуунун тартибин жана иштерин толугу менен жөнгө салат. Ушул берененин мазмунунан, кандай жоопкерчилик жөнүндө сөз болуп жатканы толугу менен түшүнүксүз.

3. Корутундулар жана сунуштар

Белгилүү болгондой, интернет трансчекаралык мүнөзгө ээ. Эч бир мамлекет Интернетте өз чек араларын аныктай албайт, ал эми Интернеттеги субъекттер жеке же юридикалык жактар эмес, айрыкча нерселердин Интернетинин - Internet of things (IoT) жигердүү өнүгүүсүнүн шартында тармактык объектилер болот. Чет өлкөлүк интернет ресурстарына жана кызматтарына карата Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын талаптарын сунуштоо, бул иш жүзүндө же бүтүндөй Интернетти, анын ичинде чет элдик сегментти жөнгө салуу аракети же, тескерисинче, Интернеттеги кыргыз сегментин эл аралык бөлүктөн бөлүп алууга болгон аракет болуп саналат.

Интернет тармагындагы мейкиндикте, убакытта жана адамдардын чөйрөсү боюнча мыйзамдын аракетин аныктоо кыйын, ошондуктан бул тармактагы мыйзамдуу жөнгө салуунун салттуу ыкмалары ылайыксыз.

Мыйзам долбоору жогорку жөнгө салуучу таасирге ээ. Сунушталган долбоор так эмес юридикалык терминдер жана сөздөр менен толтурулган, Интернет тармагын укуктук жөнгө салуунун натыйжасыз чараларын сунуш кылган, республикада тармактын өнүгүүсүнүн басандашына олуттуу таасир этип, Интернетке кирүү наркынын өсүшүнө алып келиши мүмкүн, ошондой эле Кыргыз Республикасында адам укуктарынын абалын кыйла начарлатат, буга байланыштуу аны сунуш кылынган редакцияда кабыл алуу максатка ылайыксыз деп эсептелет.

Мыйзам долбоорунун укуктук талдоосу анын өтө жеткиликтүү иштелип чыкпагандыгын, мыйзамдын негизги принциптерин бузгандыгын (мисалы, мыйзамдын мейкиндикте, адамдардын чөйрөсүндө) иштешин, юридикалык казуистиканын, аны ишке ашыруу механизмдеринин, анын ичинде техникалык негиздердин жоктугун көрсөтүү, тандалма колдонуу мүмкүнчүлүгү, цензура куралы катары колдонууга боло тургандыгын ачыктады.

Бийгарым укуктуу мамлекеттик органга "Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө" мыйзамдын долбоору тарабынан жүктөлгөн милдеттенмелердин аткарылышы жалган же такталбаган маалыматтын жайылышына жол бербөө үчүн Интернеттеги бардык сайттарды жана социалдык тармактарды көзөмөлдөө зарылдыгына байланыштуу мамлекеттик бюджеттен олуттуу чыгымдарды талап кылат. Интернетте бул Кыргыз Республикасынын жарандары, юридикалык жактары жана өлкөнүн өзү үчүн ар кандай укуктук кесепеттерге алып келиши мүмкүн.

Жүзөгө ашырылышы Интернеттин бүтүндүгүн жана туруктуулугун, анын жарандар үчүн жеткиликтүүлүгүн бузууга алып келиши мүмкүн болгон ченемдик укуктук актыларды кабыл алууга жол берилбеши керек. Интернеттеги жүрүм-турум өзүн-өзү

жөнгө салууга негизделген, укуктук эмес ченемдик укуктук ченемдер колдонулат, тармак боюнча эрежелер топтому ("нетикет").

Бардык негизги контент ээлери (YouTube, facebook, ж.б.) - мыйзамсыз контентти (өлтүрүү көрүнүштөрү, балдар порнографиясы ...) жок кылуу боюнча эрежелери / ички саясаты болушу керек. Ачык интерфейс же мындай мазмунду алып салууну талап кылуу мүмкүнчүлүгү бар.

Бул учурда, ал атайын техникалык каражаттарды колдонууну талап кылбайт, бирок мамлекеттин көздөгөн максаты ишке ашат - биздин колдонуучулар үчүн мындай мыйзамсыз контентти таратууну токтотуу керек. Контент кирүүгө мүмкүнчүлүк жок алынып салынат.

Кыргызстанда мыйзам тарабынан тыюу салынган маалыматтарды (улуттар аралык, диний кастыкты козутуу, ж.б.) тараткан адамдарды жоопко тартуу үчүн жетиштүү укуктук база, ошондой эле укук коргоо органдарынын жана улуттук коопсуздук органдарынын каражаттары бар.

Интернетте жасалган кылмыштар жана жосунсуз жоруктар үчүн жоопкерчиликтин болушу жана алар улуттук кылмыш-жаза мыйзамдарында каралган, ошондой эле трансулуттук кылмыштуулукка каршы күрөшүүгө багытталган бир катар эл аралык келишимдерге Кыргыз Республикасынын мүчөлүгү, интернеттеги кылмыш ишине тыюу салган кошумча мыйзам кабыл алуунун кажети жок экендиги тууралуу корутунду чыгарууга мүмкүнчүлүк берет.

Колдонуудагы кылмыш-жаза мыйзамдарынын алкагында кылмыштын бул түрүнө каршы толук кандуу күрөшүүгө болот.

Мындан тышкары, Кыргыз Республикасынын колдонуудагы жарандык мыйзамдары ар-намысты, кадыр-баркты жана ишкердик беделди кемсинткен маалыматтарды тараткан адамдарды жоопко тартууга мүмкүнчүлүк берет. Иш-аракеттердин алгоритми мындай маалыматты таратуучуну аныктоо мүмкүн болбогон учурларда дагы берилет.

Калкка билим берүү, медиа сабаттуулук деңгээлин жогорулатуу, маалыматты текшерүүнүн жана фактыларды текшерүүнүн негизги көндүмдөрүн үйрөтүү дагы узак мөөнөттүү келечекте натыйжалуу болот.

Жогоруда айтылгандарга байланыштуу жана профилдик комитет тарабынан макулдашуу тобун түзүү үчүн, "Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамында белгиленген мөөнөттөрдү эске алуу менен, мыйзамдын макулдашылган варианты алынып салынган жана "Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамынын 62-беренесинин 7-бөлүгү Президенттин нааразылыктарын кароосунун натыйжалары боюнча Жогорку Кеңешке жогорудагы 62-берененин 2-бөлүгүндө⁵⁰ каралган кандайдыр бир чечимдерди кабыл албоого жол берген, андыктан мыйзамды четке кагуу менен,

мыйзамды четке кагуу үчүн зарыл болгон бардык аракеттерди көрүү сунушталат. Эгерде буга карабастан мыйзам долбоорун биротоло иштеп чыгуу жөнүндө чечим кабыл алынган болсо, анда мыйзам долбоорун адам укуктары боюнча эл аралык документтердин талаптарына толугу менен шайкеш келтирүү менен кайра карап чыгуу сунушталат, андан тышкары, Кыргыз Республикасынын “Маалыматты манипуляциялоо жөнүндө” мыйзамынын долбоорунун эл аралык адам укуктары стандарттарына шайкештигине корутунду алуу үчүн Венеция комиссиясына кайрылуу сунушталды.